

AINEVALDKOND „SOTSIAALAINED“

1. AINEVALDKONNA ÜLDISELOOMUSTUS

1.1. Sotsiaalne pädevus

Sotsiaalne pädevus tähendab suutlikkust mõista inimühiskonna ajaloos ja nüüdisajal toimuvate ühiskondlike muutuste põhjusi ja tagajärgi; tunda lihtsamaid sotsiaalteaduste uurimismeetodeid ja kasutada mõnda neist õppetöös ja igapäevases elus; luua tulevikutsenaariume ja -visioone mingis sotsiaalselt või personaalselt olulises valdkonnas; tunda ja austada inimõigusi ja demokraatiat, teadmisi kodanikuõigustest ning -vastutusest, nendega kooskõlas olevaid oskusi ja käitumist; ära tunda kultuurilisi eripärasid ja järgida üldtunnustatud käitumisreegleid; jätkuvalt huvituda oma rahva, kogukonna ja maailma arengust, kujundada oma arvamusi ning olla aktiivne ja vastutustundlik kodanik.

Põhikooli lõpuks õpilane:

- 1) suudab mõista inimühiskonna ajaloos ning nüüdisaja ühiskonnas toimuvate muutuste olulisi põhjusi ja tagajärgi;
- 2) valdab esmast tulevikuvisioni;
- 3) tunneb ning austab demokraatiat ja inimõigusi, järgib üldtunnustatud käitumisreegleid ning on seaduskuulekas, teab kodanikuõigusi ja -kohustusi ning tunneb kodanikuvastutust;
- 4) huvitub iseenda, oma rahva, kogukonna ja maailma arengust, kujundab oma arvamusi ning mõistab oma võimalusi olla aktiivne ja vastutustundlik kodanik;
- 5) tunneb lihtsamaid uurimismeetodeid ja kasutab neist mõnda õppetöös;
- 6) tunneb kultuurilist eripära ning suhtub lugupidavalt individuaalsetesse, kultuurilistesse ja maailmavaatelistesse erinevustesse juhul, kui need pole inimsusevastased;
- 7) on omandanud teadmisi ja oskusi sotsiaalselt aktsepteeritud käitumisest ning inimeste vastastikustest suhetest, mis aitavad kohaneda eakaaslaste hulgas, kogukonnas ja ühiskonnas, väärtustades neid;
- 8) on omandanud teadmisi ja oskusi enesekontrolli, toimetulekustrateegiate, enesekasvatuse, oma võimete arendamise, tervist tugevdava käitumise ja tervisliku eluviisi kohta ning väärtustab positiivset suhtumist endasse ja teistesse.

1.2. Ainevaldkonna õppeained

Ainevaldkonda kuuluvad inimeseõpetus, ajalugu ja ühiskonnaõpetus. Inimeseõpetust õpitakse alates 2. klassist, ajalugu alates 5. klassist ning ühiskonnaõpetust alates 6. klassist.

1.3. Ainevaldkonna kirjeldus

Sotsiaalainetes käsitletakse inimese ja ühiskonna toimimist minevikus ning tänapäeval.

Sotsiaalainete vahendusel kujuneb õpilastes võime näha ühiskonna arengus põhjuslikke jm seoseid ning teha teadlikke valikuid seonduvalt iseenda ja sotsiaalse keskkonnaga, lähtudes ühiskonnas kehtivatest väärtustest ja moraalinormidest, ning toimida kõlbelise ja vastutustundliku ühiskonnaliikmena ning isiksusena.

Ainevaldkonna õppeainete õppega taotletakse, et õpilane:

- 1) omandab adekvaatse enesehinnangu ning teadmisi, oskusi ja hoiakuid, mis toetavad tervikliku ja autonoomse inimese kujunemist, terviseteadlikkuse, tervist tugevdava käitumise ning tervisliku eluviisi;
- 2) omandab tervikliku arusaama ühiskonna nähtustest ja protsessidest ning nende seostest ja mõjust;
- 3) mõistab kultuurilist mitmekesisust ja demokraatia tähtsust ning ühiskonna jätkusuutliku arengu vajalikkust, aktsepteerides erinevusi;
- 4) hindab väärtusi, nagu vabadus, inimväärikus, võrdõiguslikkus, ausus, hoolivus, sallivus, vastutustunne, õiglus ja isamaalisus ning lugupidamine enda, teiste inimeste ja keskkonna vastu.

Ainevaldkonnasisese lõiminguga taotletakse, et õpilane areneks ennast teostavaks terviklikuks isiksuseks, kes suhtub endasse ja teistesse positiivselt, arvestab kaasinimesi, lähtub oma tegevuses üldinimlikest väärtustest, näeb ja mõistab ühiskonnas toimuvat ning tal on oskusi ja valmidust ühiskonnaellu sekkuda ning selles osaleda.

Ajalooõpetuses omandavad õpilased kultuuriruumis orienteerumiseks vajalikke teadmisi oma kodukoha ja maailma minevikust ning kultuuripärandist. Aine vahendusel suunatakse õpilane teadvustama, analüüsima ja kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende omavahelisi seoseid ja seoseid tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajalooõpetus aitab kaasa teistes õppeainetes õpitava tervikuks sidumisele ning kujundab oskust mõista minevikunähtuste mõjul toimuvat arengut.

Inimeseõpetus lõimib õppesisu kõigis kooliastmes, toetades õpilase toimetulekut eakaaslaste hulgas, peres, kogukonnas ja ühiskonnas ning aitab õpilasel kujuneda sotsiaalselt küpseks ja teovõimeliseks isiksuseks. Inimeseõpetuse üldeesmärk on aidata kaasa õpilase sotsiaalses elus vajalike toimetulekuoskuste arengule, mille elluviimiseks kujundatakse õpilases terviklikku isiksust, sotsiaalset kompetentsust, terviseteadlikkust ja üldinimlikke väärtusi, nagu ausus, hoolivus, vastutustunne ning õiglus.

Ühiskonnaõpetuses omandavad õpilased sotsiaalse kirjaoskuse: teadmised, oskused, väärtused ja hoiakud ühiskonnas toimimiseks ning vastutustundlike otsuste tegemiseks. Õppeaine üldeesmärk

on luua eeldused kodanikuidentiteedi ja ühiskonna sidususe tugevnemiseks ning aktiivse kodaniku kujunemiseks.

Kõik sotsiaalvaldkonna ained on toeks, et õpilasel areneks suutlikkus analüüsida oma käitumist ja selle tagajärgi, sobival viisil väljendada oma tundeid, aktsepteerida inimeste erinevusi ning arvestada neid suheldes; ennast kehtestada, seista vastu ebaõiglusele viisil, mis ei kahjusta enda ega teiste huve ega vajadusi. Sotsiaalvaldkonna õppeainete kaudu õpitakse tundma ning järgima ühiskonnas kehtivaid väärtusi, norme ja reegleid, omandatakse teadmisi, oskusi ja hoiakuid sotsiaalselt aktsepteeritud käitumisest ning inimeste vastastikustest suhetest, mis aitavad kaasa tõhusale kohanemisele ja toimetulekule perekonnas, eakaaslaste hulgas, kogukonnas ning ühiskonnas. Sotsiaalainete kaudu kujundatakse alus maailmavaatelise mitmekesisusega arvestamiseks ning valmisolek dialogiks erineva maailmavaate esindajatega. Kõigi valdkonna õppeainete seisukohalt on tähtis koostööoskus ja töötamine rühmas.

1.4. Üldpädevuste kujundamine ainevaldkonna õppeainetes

Väärtuspädevuse kujundamist toetavad kõik ainevaldkonna õppeained erinevate rõhuasetuste kaudu. Näiteks toetavad suutlikkust mõista humanismi, demokraatia ja jätkusuutliku arengu põhiväärtusi ning nendest oma tegutsemises juhinduda ajalugu ja ühiskonnaõpetus. Inimeseõpetus toetab väärtussüsteemide mõistmist, mõtete, sõnade ja tunnetega kooskõlas elamist, oma valikute põhjendamist ning enda heaolu kõrval teiste arvestamist. Oskust seista vastu kesksete normide rikkumisele kujundavad ühiskonnaõpetus ja inimeseõpetus.

Enesemääratluspädevust - suutlikkust mõista ja hinnata iseennast; hinnata oma nõrku ja tugevaid külgi ning arendada positiivset suhtumist endasse ja teistesse; järgida tervislikke eluviise; lahendada tõhusalt ja turvaliselt iseendaga, oma vaimse, füüsilise, emotsionaalse ning sotsiaalse tervisega seonduvaid ja inimsuhetes tekkivaid probleeme - toetab peamiselt inimeseõpetus, ent rahvusliku, kultuurilise ja riikliku enesemääratluse kujundajana teisedki valdkonna õppeained.

Õpipädevust toetatakse oskuste kujundamise kaudu. Iga sotsiaalvaldkonna õppeaine kujundab suutlikkust organiseerida õpikeskkonda ning hankida õppimiseks vajaminevaid vahendeid ja teavet, samuti oma õppimise planeerimist ning õpitu kasutamist erinevates kontekstides ja probleeme lahendades. Õppetegevuse ja tagasiside kaudu omandavad õppijad eneseanalüüsi oskuse ning suudavad selle järgi kavandada oma edasiõppimist.

Suhtluspädevuse kujundamisel on oluline roll kõigil valdkonna õppeainetel. Suutlikkust ennast selgelt ja asjakohaselt väljendada erinevates suhtlusolukordades; lugeda ning mõista teabe- ja tarbetekste ning ilukirjandust; kirjutada eri liiki tekste, kasutades kohaseid keelevahendeid ja sobivat stiili; väärtustada õigekeelsust ning väljendusrikast keelt taotlevad kõik valdkonna õppeained.

Matemaatikapädevust - suutlikkust kasutada erinevaid ülesandeid lahendades matemaatikale omast keelt, sümboleid ning meetodeid kõigis elu- ja tegevusvaldkondades - toetavad kõik valdkonna õppeained.

Ettevõtlikkuspädevuse peamine kujundaja on ühiskonnaõpetus, kuid ka teised valdkonna õppeained. Õpitakse nägema probleeme ja neis peituvaid võimalusi, püstitama eesmärged, genereerima ideid ning neid teostama; õpitakse initsiatiivikust ja vastutust, tegema eesmärkide saavutamiseks koostööd; õpitakse tegevust lõpule viima, reageerima paindlikult muutustele, võtma arukaid riske ning tulema toime ebakindlusega; õpitakse ideede teostamiseks valida sobivaid ja loovaid meetodeid, mis toetuvad olukorra, enda suutlikkuse ja ressursside adekvaatsele analüüsile ja tegevuse tagajärgede prognoosile ning on kooskõlas eesmärkidega.

1.5. Lõiming

1.5.1. Lõiming teiste valdkonnapädevuste ja ainevaldkondadega

Sotsiaalsed on teiste ainevaldkondadega seotud valdkonnapädevuste kujundamise kaudu.

Emakeelepädevus - suutlikkus väljendada ennast selgelt ja asjakohaselt nii suuliselt kui ka kirjalikult; lugeda ja mõista erinevaid tekste; kasutada kohaseid keelevahendeid ja sobivat stiili ning ainealast sõnavara ja väljendusrikast keelt ning järgida õigekeelsusnõudeid. Lisaks tähtsustuvad teksti kriitilise analüüsi oskus, meediakirjaoskus, info hankimine ja selle kriitiline hindamine, tööde vormistamine ning autoriõiguse kaitse.

Võõrkeeltepädevus - teadmised erinevatest kultuuridest ja traditsioonidest, oma ja teiste kultuuride erinevuste mõistmine ning lugupidamine teiste keelte ja kultuuride vastu mitmekultuurilises ühiskonnas; võõrkeeleoskus.

Matemaatikapädevus - ajaarvamine; ressursside planeerimine (aeg, raha); matemaatiline kirjaoskus, arvandmete esitlemine ja tõlgendamine (graafikud, tabelid, diagrammid); oskus probleeme püstitada, sobivaid lahendusstrateegiaid leida ja neid rakendada, lahendusideid analüüsida ning tulemuse tõesust kontrollida; oskus loogiliselt arutleda, põhjendada ja tõestada ning väärtustada matemaatilist käsitlust, mõista selle sotsiaalset, kultuurilist ja personaalset tähendust.

Loodusteaduslik pädevus - looduskeskkonna ja geograafilise asendi mõju inimühiskonna arengule, inimese areng ja rahvastikuprotsessid; majanduse ressursid; ühiskonna jätkusuutlikkus, säästlik tarbimine, üleilmastumine, globaalprobleemide, sh keskkonnaprobleemide märkamise ja mõistmine ning jätkusuutliku ja vastutustundliku eluviisi väärtustamine.

Tehnoloogiline pädevus - ametid ja elukutsed erinevates ühiskondades, tehnika ja tootmise arengu seos muutustega ühiskonnas; tööturg, kutsesuunitlus ja karjääri planeerimine; oskus

hinnata tehnoloogia rakendamise kaasnemaid võimalusi ja ohte; rakendada nüüdisaegseid tehnoloogiaid tõhusalt ning eetilisel oma õpi-, töö- ja suhtluskeskkonna kujundamisel; kasutada tehnilisi vahendeid eesmärgipäraselt ja säästlikult, järgides ohutuse ning intellektuaalomandi kaitse nõudeid.

Kunstipädevus - Eesti, Euroopa ja maailma erinevate rahvaste kultuuriteemade käsitlemine, iluhinnangute muutumine ajas; esteetiline areng ja eneseteostus, rahvakultuur ning loominguline eneseväljendusoskus.

Tervise- ja kehakultuuripädevus - suutlikkus mõista ja väärtustada kehalise aktiivsuse tähtsust tervisliku eluviisi osana eri ajastuil; arendada sallivat suhtumist kaaslastesse ning koostööpõhimõtteid tervislikku eluviisi järgides.

1.5.2. Läbivad teemad

Läbiva teema „**Elukestev õpe ja karjääri planeerimine**“ käsitlemisega aidatakse õpilasel kujuneda isiksuseks, kes on valmis õppima kogu elu, täitma erinevaid rolle muutuvast õpi-, elu- ja töökeskkonnas ning kujundama oma elukäiku teadlike otsuste kaudu, et teha mõistlikke kutsevalikuid.

Läbiva teemaga „**Keskkond ja jätkusuutlik areng**“ toetatakse õpilase kujunemist sotsiaalselt aktiivseks, vastutustundlikuks ja keskkonnateadlikuks inimeseks, kes püüab leida lahendusi keskkonna- ja inimarengu küsimustele, pidades silmas nende jätkusuutlikkust.

Läbiva teema „**Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus**“ käsitlemisega toetatakse õpilase kujunemist aktiivseks ning vastutustundlikuks kogukonna- ja ühiskonnaliikmeks, kes mõistab ühiskonna toimimise põhimõtteid ja mehhanisme ning kodanikualgatuse tähendust, on ühiskonda loimitud, toetub oma tegevuses riigi kultuuritraditsioonidele ja arengusuundadele ning osaleb poliitiliste ja majandusotsuste tegemises.

Läbiva teema „**Kultuuriline identiteet**“ käsitlemisega toetatakse õpilase kujunemist kultuuriteadlikuks inimeseks, kes mõistab kultuuri osa inimeste mõtte- ja käitumislaidi kujundajana ja kultuuride muutumist ajaloo vältel ning kellel on ettekujutus kultuuride mitmekesisusest ja kultuuriga määratud elupraktika eripärast nii ühiskonna ja terviku tasandil (rahvuskultuur) kui ka ühiskonna sees (regionaalne, professionaalne, klassi-, noorte- jms kultuur; subkultuur ja vastukultuur) ning kes väärtustab omakultuuri ja kultuurilist mitmekesisust, on kultuuriliselt salliv ning koostööaldis.

Läbiva teema „**Teabekeskond**“ käsitlemisega toetatakse õpilase kujunemist infoteadlikuks inimeseks, kes tajub ja teadvustab ümbritsevat infokeskkonda ning suudab seda kriitiliselt analüüsida ja selles toimida olenevalt oma eesmärkidest ning ühiskonnas omaks võetud kommunikatsioonieetikast.

Läbiva teemaga „**Tehnoloogia ja innovatsioon**“ toetatakse õpilase kujunemist uuendusaltiks ja tänapäevaseid tehnoloogiaid eesmärgipäraselt kasutada oskavaks inimeseks, kes tuleb toime kiiresti muutuvast tehnoloogilises elu-, õpi- ja töökeskkonnas.

Läbiva teema „**Tervis ja ohutus**“ käsitlemisega toetatakse õpilase kasvamist vaimselt, emotsionaalselt ja füüsiliselt terveks ühiskonnaliikmeks, kes on võimeline käituma turvaliselt ning kujundama tervet keskkonda.

Läbiva teemaga „**Väärtused ja kõlblus**“ taotletakse õpilase kujunemist kõlbliselt arenenud inimeseks, kes tunneb nüüdisajal rahvusvaheliselt üldtunnustatud väärtusi ja kõlbluspõhimõtteid, järgib neid koolis ja väljaspool kooli, ei jää ükskõikseks, kui neid eiratakse, ning sekkub vajaduse korral oma võimaluste piires.

2. INIMESEÕPETUS

2.1. Üldalused

2.1.1. Õppe- ja kasvatuseesmärgid

Põhikooli inimeseõpetusega taotletakse, et õpilane tunneb ja väärtustab isiksuse arenemisele ning sotsialiseerumisele kaasa aitavate teadmiste, oskuste ja hoiakute kujunemist järgmistes valdkondades:

- 1) enesekohased ja sotsiaalsed oskused;
- 2) füüsiline, vaimne, emotsionaalne ja sotsiaalne areng;
- 3) tervis ja tervislik eluviis;
- 4) turvalisus ja riskikäitumise ennetamine;
- 5) üldinimlikud väärtused: ausus, hoolivus, vastutustunne ja õiglus.

2.1.2. Õppeaine kirjeldus

Inimeseõpetuses käsitletakse inimest ja tema sotsiaalset keskkonda tervikuna, integreerides õppesisu kõigis kooliastmes.

Inimeseõpetuses käsitletakse eakohaselt õpilaste isiksuse kujunemisele ja sotsialiseerumisele kaasa aitavaid teadmisi, oskusi ja hoiakuid. Õpitavat käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seonduvalt, kusjuures õppes on olulisel kohal aktiivõpimeetodid.

Õpetus on inimeseõpetuses isiksusekeskne, rõhk on väärtuskasvatusel. Õpetuses liigutakse tervikliku mina poole ning situatiivselt vahetu ümbruse tajumiselt ühiskonna sotsiaalsele tunnetusele. Väärtustatakse tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi, positiivse minapildi

kujunemist ning üldinimlikke väärtusi. Inimeseõpetuse ainesisu toetab turvalise koolikeskkonna saavutamist ning eetiliste, vastutustundlike ja aktiivsete kodanikuühiskonna liikmete kujunemist.

Väärtuskasvatus ja hoiakute kujundamine toimub vaimses õpikeskkonnas üksteist mõistvas õhkkonnas ning on suunatud õpilaste positiivse mõtlemise arendamisele oma arengu- ja toimetulekuvõimaluste üle. Soodne sotsiaalne õpikeskkond toetub eelkõige õpilaste isikupära ja isiklike seisukohtade austamisele, võimaluste tagamisele vabaks arvamuseavalduseks, initsiatiiviks, osalemiseks ja tegutsemiseks nii üksi kui ka koos teistega.

Õppetegevused muutuvad põhikooli kolme kooliastme jooksul lihtsamast keerukamaks, ent peavad aine eesmärkidest lähtuvalt olema õpilasele mõistetavad ja tähenduslikud ning toetama arusaama õpitava vajalikkusest.

Inimeseõpetus on kontsentriiline õppeaine, mille võtmeteemasid käsitletakse igal kooliastmel, arvestades arengulist käsitlust seoses 1) endasse positiivse suhtumise ja tervikliku mina kujundamisega ning 2) arenguülesannete ja nendega toimetulekuga.

Esimeses kooliastmes on inimeseõpetuses rõhk õpilase enesekohasel pädevusel ning enese suhestamisel lähiümbrusega, integreerides ühiskonnaõpetuse temaatikat. Teises kooliastmes on keskmis õpilase sotsiaalne pädevus ja sotsiaalsete probleemide ennetamine ning õpilase tervist tugevdav ja väärtustav eluviis. Kolmandas kooliastmes keskendutakse õpilase ealiste iseärasuste (murdeiga) ja arenguülesannetega toimetulekule, tervise tervikkäsitlusele ning enese- ja sotsiaalsetele oskustele.

Inimeseõpetuses õpitakse teatud teemasid ülevaate korras ja teatud teemasid käsitletakse sügavuti. Teemasid võib käsitleda nii üksteisele järgnevatena kui ka integreerituna, et saavutada oskuste-, teadmiste- ja väärtustepõhised õpitulemused.

2.1.3. Õppetegevus

Õppetegevust kavandades ja korraldades:

- 1) lähtutakse õppekava alusväärtustest, üldpädevustest, õppeaine eesmärkidest, õppesisust ja oodatavatest õpitulemustest ning toetatakse lõimingut teiste õppeainete ja läbivate teemadega;
- 2) taotletakse, et õpilase õpikoormus (sh kodutööde maht) on mõõdukas, jaotub õppeaasta ulatuses ühtlaselt ning jätab õpilasele piisavalt aega puhata ja huvitegevustega tegelda;
- 3) võimaldatakse õppida individuaalselt ja üheskoos teistega (iseseisvad, paaris- ja rühmatööd), et toetada õpilaste kujunemist aktiivseteks ning iseseisvateks õppijateks;
- 4) kasutatakse diferentseeritud õppeülesandeid, mille sisu ja raskusaste toetavad individualiseeritud käsitlust ning suurendavad õpimotivatsiooni;
- 5) rakendatakse nüüdisaegseid info- ja kommunikatsioonitehnoloogiatel põhinevaid õpikeskkondi ning õppematerjale ja -vahendeid;

6) laiendatakse õpikeskkonda: sotsiaal-kultuuriline keskkond, arvutiklass, asutused, muuseumid, näitused jne;

7) kasutatakse mitmekülgset õppemeetodite valikut rõhuasetusega aktiivõppemeetoditele: arutelud, diskussioonid, juhtumianalüüs, paarisööd, projektõpe, rollimängud, rühmatööd, väitlused, õpimapi ja uurimistöö koostamine, praktilised ja uurimistööd (nt töölehtede täitmine, loovtöö kirjutamine, infootsing teabeallikatest) jne;

8) arvestatakse õpilaste võimete ja suutlikkuse ja kohaliku eripäraga ning ühiskonnas toimuvate muutustega;

9) arendatakse õpilaste teadmisi, oskusi ja hoiakuid, sealjuures on põhirõhk hoiakute kujundamisel;

10) võimaldatakse siduda õpet koolivälise eluga (kohtuda erinevate inimestega, kaasata vanemaid jne), et kogu ainekäsitus oleks võimalikult elulähedane.

2.1.4. Hindamine

Hindamisel lähtutakse vastavatest põhikooli riikliku õppekava üldosa sätetest. Hindamine inimeseõpetuses tähendab konkreetsete õpitulemuste saavutatuse ja õppija arengu toetamist, kusjuures põhirõhk on õpilase arengu toetamisel. Hinnatakse õpilase teadmisi ja oskusi suuliste vastuste (esituste), kirjalike ja/või praktiliste tööde ning praktiliste tegevuste alusel, arvestades õpilase teadmiste ja oskuste vastavust taotletavatele õpitulemustele. Kirjalikke ülesandeid hinnates arvestatakse eelkõige töö sisu, kuid parandatakse ka õigekirjavead, mida hindamisel ei arvestata. Õpitulemuste hindamisel kasutatakse sõnalisi hinnanguid ja numbrilisi hindeid. Õpilane peab teadma, mida ja millal hinnatakse ning milliseid hindamisvahendeid kasutatakse ja millised on hindamise kriteeriumid.

Hindamise põhiülesanne on toetada õpilase arengut, et kujuneks positiivne minapilt ja adekvaatne enesehinnang, kusjuures oluline on õpilase enda roll hindamisel, pakkudes võimalusi enesehindamiseks.

Inimeseõpetuses hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi, kuid ei hinnata hoiakuid ega väärtusi. Hoiakute ja väärtuste kohta antakse õpilasele tagasisidet.

Aineteadmiste ja -oskuste ning hoiakute hindamine võib kanda nii kujundava kui ka kokkuvõtva hindamise ülesandeid, kusjuures põhirõhk on kujundaval hindamisel. Õpitulemuste hindamise vormid on mitmekesised, sisaldades suulisi, kirjalikke ja praktilisi ülesandeid.

Suuliste ja kirjalike ülesannete puhul õpilane:

1) selgitab ning kirjeldab mõistete sisu ja omavahelisi seoseid;

2) selgitab oma arvamusi, hinnanguid, seisukohti ja suhtumisi, seostades neid omandatud teadmistega;

3) eristab, rühmitab, võrdleb ja analüüsib olukordi, seisundeid, tegevusi ning tunnuseid lähtuvalt õpitulemustest;

4) demonstreerib faktide, mõistete ning seaduspärasuste tundmist lähtuvalt õpiülesannete sisust.

Praktiliste ülesannete puhul õpilane:

1) rakendab teoreetilisi teadmisi praktiliselt õpituatsioonis;

2) demonstreerib õpitulemustes määratud oskusi õpituatsioonis;

3) kirjeldab õpitulemustes määratud teadmiste ja oskuste rakendamist igapäevaelus.

2.1.5. Füüsiline õpikeskkond

1. Valdava osa õpest korraldatakse klassis, kus on mööbli ümberpaigutamise võimalus rühmatöök ja ümarlauavestluseks ning toetavad demonstratsioonivahendid.

2. Õppe sidumiseks igapäevaeluga toimub õpe ka väljaspool klassi.

2.3. II kooliaste

2.3.1. Õpitulemused II kooliastme lõpuks

6. klassi lõpetaja:

1) kirjeldab enesehinnangu, enesekontrolli ning eneseanalüüsi võimalusi ja olulisust igapäevasuhetes, väärtustab inimeste erinevusi ning oskab teisi arvestada, demonstreerides seda õpituatsioonis;

2) väärtustab enda ja teiste positiivseid iseloomujooni ja omadusi ning sõprust ja armastust vastastikuse toetuse ning usalduse allikana;

3) väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet ning kirjeldab tõhusaid sotsiaalseid oskusi igapäevaelus: üksteise aitamist, jagamist, hoolitsemist ja koostööd;

4) kirjeldab, millised kehalised ja emotsionaalsed muutused toimuvad murdeeas, aktsepteerides nende individuaalsust;

5) kirjeldab ja selgitab konfliktide võimalikke põhjusi ning oskab eristada tõhusaid ja mittetõhusaid konfliktide lahenduse viise; demonstreerib, kuidas õpituatsioonis tõhusalt verbaalselt oma tundeid väljendada, aktiivselt kuulata ja kehtestavalt käituda;

6) kirjeldab, mis on füüsiline, vaimne ja sotsiaalne tervis, ning arvestab tervisliku eluviisi komponente igapäevaelus;

7) kirjeldab uimastite tarbimisega kaasnevaid riske ja väärtustab tervislikku elu uimastiteta; demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest;

8) teab ja oskab õpituatsioonis leida erinevaid lahendusviise otsuste langetamisel;

9) teab, kuidas toimida ohuolukorras, oskab õpituatsioonis abi kutsuda ning valdab esmaabivõtteid;

10) kirjeldab tegevusi, mis muudavad tema elukeskkonna turvaliseks ja tervist tugevdavaks.

2.3.2. Teemad ja orienteeruv tundide maht

Teema	5. klass	6. klass
Tervis	4	
Tervislik eluviis	5	
Murdeiga ja kehalised muutused	6	
Turvalisus ja riskikäitumine	7	
Haigused ja esmaabi	8	
Keskkond ja tervis	5	
Mina ja suhtlemine		4
Suhtlemine teistega		9
Suhted teistega		11
Konfliktid		3
Otsustamine ja probleemilahendus		5
Positiivne mõtlemine		3
Kokku	35	35

2.3.3. Õpitulemused ja õppesisu 5. klassis

1. Tervis – 5. klass

Õppesisu	Õpitulemused
Tervise olemus: füüsiline, vaimne ja sotsiaalne tervis. Tervisenäitajad. Tervist mõjutavad tegurid.	<ul style="list-style-type: none">• Kirjeldab füüsilist, vaimset ja sotsiaalset tervist ning selgitab tervise olemust nendest mõistetest lähtuvalt• Teab enda põhilisi tervisenäitajaid: kehakaalu ja kehapikkust, kehatemperatuuri, pulsisagedust ning enesetunnet• Nimetab tervist tugevdavaid ja tervist kahjustavaid tegevusi ning selgitab nende mõju inimese füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele
Hea ja halb stress. Keha reaktsioonid stressile. Pingete maandamise võimalused.	<ul style="list-style-type: none">• Eristab põhilisi organismi reaktsioone stressi korral ning kirjeldab nendega toimetuleku võimalusi• Väärtustab oma tervist

Lõiming üldpädevuste, läbivate teemade ja teiste ainetega: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus,

väärtuspädevus, keskkond ja jätkusuutlik areng, tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus, elukestev õpe ja karjääriplaneerimine, eesti/vene keel ja kirjandus ning kunst (eneseväljendust toetavad tegevused), kehaline kasvatus (ohutu liikumine ja liiklemine, kehalise aktiivsuse mõju tervisele)

2. Tervislik eluviis – 5. klass

Õppesisu	Õpitulemused
Tervisliku eluviisi komponendid. Tervislik toitumine. Tervisliku toitumise põhimõtted. Toitumist mõjutavad tegurid.	<ul style="list-style-type: none">• Oskab eristada tervislikke ja mittetervislikke otsuseid igapäevaelus• Kostab endale tervisliku toidumenüü ja analüüsib seda, lähtudes tervisliku toitumise põhimõtetest

	<ul style="list-style-type: none"> • Kirjeldab tervisliku toitumise põhimõtteid ning väärtustab neid • Selgitab, kuidas on toitumine seotud tervisega • Kirjeldab tegureid, mis mõjutavad inimese toiduvalikut
<p>Kehaline aktiivsus.</p> <p>Kehalise aktiivsuse vormid.</p> <p>Tervistava kehalise aktiivsuse põhimõtted.</p> <p>Päevakava ning töö ja puhkuse vaheldumine.</p> <p>Uni.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Teab kehalise tegevuse mõju oma tervisele ja toob selle kohta näiteid • Oskab hinnata oma päevakava, lähtudes tervisliku eluviisi komponentidest • Hindab ja oskab planeerida kehalise aktiivsuse piisavust oma igapäevategevuses • Väärtustab tervislikku eluviisi

Lõiming üldpädevuste, läbivate teemade ja teiste ainetega: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, väärtuspädevus, suhtluspädevus, õpipädevus, tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus, eesti/vene keel ja kirjandus, loodusõpetus (inimene), kehaline kasvatus (teadmised spordist ja liikumisviisidest)

3. Murdeiga ja kehalised muutused – 5. klass

Õppesisu	Õpitulemused
<p>Murdeiga inimese elukaares.</p> <p>Kehalised ja emotsionaalsed muutused murdeas.</p> <p>Kehaliste muutuste erinev tempo murdeas.</p> <p>Suhtumine kehasse ja oma keha eest hoolitsemine.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kirjeldab murdeiga inimese elukaare osana ning murdeas toimuvaid muutusi seoses keha ning tunnetega • Aktsepteerib oma kehalisi muutusi ja teab, kuidas oma keha eest hoolitseda • Teab, et murdeiga on varieeruv ning igatüüpi oma arengutempo
<p>Suguline küpsus ja soo jätkamine.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Teab suguküpsuse tunnuseid ja esmaste sugutunnuste seost soojätkamisega

Lõiming üldpädevuste, läbivate teemade ja teiste ainetega: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, väärtuspädevus, tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus, kodanikualgatus,

kultuuriline identiteet, eesti/vene keel ja kirjandus, kehaline kasvatus (teadmised spordist ja liikumisviisidest), loodusõpetus (inimene)

4. Turvalisus ja riskikäitumine – 5. klass

Õppesisu	Õpitulemused
<p>Turvaline ning ohutu käitumine koolis, kodus ja õues.</p> <p>Eakaaslaste ning meedia mõju tervise ja ohukäitumise alaseid valikud tehes; iseenda vastustus.</p> <p>Vahendatud suhtlemine.</p>	<ul style="list-style-type: none">• Kirjeldab olukordi, kus saab ära hoida õnnetusjuhtumeid• Selgitab, miks liikluseeskiri on kohustuslik kõigile, ning kirjeldab, kuidas seda järgida• Teab, et õnnetuse korral ei tohi enda elu ohtu seada, ning kuidas abi kutsuda• Nimetab meediast tulenevaid riske oma käitumisele ja suhetele• Suheldes meedia vahendusel, mõistab vahendatud suhtlemise olemust ning vastutust oma sõnade ja tegude eest• Väärtustab turvalisust ja ohutut käitumist
<p>Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused uimastitega seotud situatsioonides.</p> <p>Valikud ja vastutus seoses uimastitega.</p> <p>Tubaka, alkoholi ja teiste levinud uimastite tarbimisega seonduvad riskid tervisele.</p>	<ul style="list-style-type: none">• Demonstreerib õpituatsioonis, kuidas kasutada tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi tubaka, alkoholi ja teiste uimastitega seotud olukordades: emotsioonidega toimetulek, enesetunnetamine, kriitiline mõtlemine, probleemide lahendamine ja suhtlusoskus• Kirjeldab tubaka ja alkoholi tarbimise kahjulikku mõju inimese organismile• Väärtustab mitmekesisest positiivset ja tervislikku elu uimastiteta

Lõiming üldpädevuste, läbivate teemade ja teiste ainetega: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, väärtuspädevus, õpipädevus, tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus, keskkond ja jätkusuutlik areng, teabekeskond, tehnoloogia ja innovatsioon, kodanikualgatus, ühiskonnaõpetus (meedia ja teave), eesti/vene keel ja kirjandus.

5. Haigused ja esmaabi – 5. klass

Õppesisu	Õpitulemused
<p>Levinumad laste ja noorte haigused.</p> <p>Nakkus- ja mittennakkushaigused.</p> <p>Haigustest hoidumine. HIV, selle levikuteed ja sellest hoidumise võimalused. AIDS.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Oskab kirjeldada, kuidas hoida ära levinumaid nakkus- ja mittennakkushaigusi • Selgitab ja toob näiteid, kuidas haigusi ravitakse meditsiiniliste ja rahvameditsiini vahenditega • Teab, mis on HIV ja AIDS ning kuidas ennast kaitsta HIViga nakatumise eest
<p>Esmaabi põhimõtted.</p> <p>Esmaabi erinevates olukordades.</p> <p>Käitumine õnnetusjuhtumi korral.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kirjeldab, kuidas ennast ja teisi inimesi abistada õnnetusjuhtumi korral • Teab, kuidas toimida turvaliselt ohuolukorras ja abi kutsuda, ning demonstreerib õpituatsioonis lihtsamaid esmaabivõtteid (nt kõhuvalu, külmumine, luumurd, minestamine, nihestus, peapõrutus, palavik ja päikesepiste) • Nimetab esmaabivahendeid ja kirjeldab, kuidas neid praktikas kasutada • Väärtustab enda ja teiste inimeste elu

Lõiming üldpädevuste, läbivate teemade ja teiste ainetega: enesemääratluspädevus, suhtluspädevus, sotsiaalne pädevus, väärtuspädevus, õpipädevus, tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus, kehaline kasvatus (teadmised spordist ja liikumisviisidest, käitumisest ohuolukordades, lihtsad esmaabivõtted)

6. Keskkond ja tervis – 5. klass

Õppesisu	Õpitulemused
Tervislik elukeskkond. Tervislik õpikeskkond. Tervis heaolu tagajana.	<ul style="list-style-type: none">• Kirjeldab tervislikku elukeskkonda, lähtudes oma kodukoha loodus- ja tehiskeskkonnast• Eristab tegureid, mis muudavad elukeskkonna turvaliseks ja tervist tugevdavaks või mitteturvaliseks ja tervist kahjustavaks• Kirjeldab õpikeskkonna mõju õpilase õpitulemustele

Lõiming üldpädevuste, läbivate teemade ja teiste ainetega: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, väärtuspädevus, väärtused ja kõlblus, keskkond ja jätkusuutlik areng, elukestev õpe ja karjääriplaneerimine, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, loodusõpetus (elu mitmekesisus maal, elukeskkonnad Eestis)

2.3.4. Õpitulemused ja õppesisu 6. klassis

Õppesisu	Õpitulemused
Enesesse uskumine. Enesehinnang	<ul style="list-style-type: none">• Mõistab, mis mõjutab enesehinnangut ning kuidas see kujuneb.
Eneseanalüüs.	<ul style="list-style-type: none">• Analüüsib enda iseloomujooni ja omadusi, väärtustades positiivseid jooni ja omadusi.
Oma väärtuste selgitamine	<ul style="list-style-type: none">• Oskab selgitada ja põhjendada oma väärtusi seoses eneseanalüüsiga.

Enesekontroll.	<ul style="list-style-type: none"> Mõistab enesekontrolli olemust ning demonstreerib õpituatsioonis oma käitumise kontrolli, saades hakkama vihaga ja teiste emotsioonidega.
----------------	---

Lõiming üldpädevuste, läbivate teemade ja teiste ainetega: väärtuspädevus, enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, õpipädevus, elukestev õpe ja karjääriplaneerimine, väärtused ja kõlblus, eesti/vene keel ja kirjandus, ühiskonnaõpetus (elukutsed, teadmised ja oskused).

2. Suhtlemine teistega – 6. klass

Õppesisu	Õpitulemused
Minu ja teiste vajadused. Vajaduste hierarhia	<ul style="list-style-type: none"> Tunneb ära enda ja teiste inimeste põhilised vajadused ning teadvustab neid.
Suhtlemise komponendid. Verbaalne ja mitteverbaalne suhtlemine	<ul style="list-style-type: none"> Teab suhtlemise olemust ning väärtustab tõhusate suhtlusoskuste vajalikkust. Eristab verbaalset ja mitteverbaalset suhtlemist. Kirjeldab erinevaid mitteverbaalseid suhtlusvahendeid ning nende mõju verbaalsele suhtlemisele.
Tunnete väljendamine. Eneseavamine. Eelarvamused	<ul style="list-style-type: none"> Mõistab eneseavamise mõju suhtlemisele. Demonstreerib õpituatsioonis, kuidas väljendada oma tundeid verbaalselt, säilitades ja tugevdades suhteid. Teadvustab eelarvamuste mõju suhtlemisele igapäevaelus ning toob selle kohta näiteid.
Aktiivne kuulamine. Kehtestav, agressiivne ja	<ul style="list-style-type: none"> Demonstreerib õpituatsioonis aktiivse

<p>alistuv käitumine. „Ei“ ütlemine seoses ennast ja teisi kahjustava käitumisega.</p>	<p>kuulamise võtteid.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Eristab ning kirjeldab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumiste mõju suhetele. • Teab, et „ei“ ütlemine on oma õiguste eest seismine, ning oskab partnerit arvestavalt öelda „ei“ ennast ja teisi kahjustava käitumise korral ning aktsepteerib partneri „ei“ ütlemist ennast ja teisi kahjustava käitumise korral. • Väärtustab positiivset suhtumist endasse ja teistesse.
--	--

Lõiming üldpädevuste, läbivate teemade ja teiste ainetega: väärtuspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, enesemääratluspädevus, elukestev õpe ja karjääriplaneerimine, väärtused ja kõlblus, teabekeskond, tervis ja ohutus, ühiskonnaõpetus (aja ja kulutuste planeerimine ning raha kasutamine, laenamine ja säästmine; raamatukogu, internet, ajalehed, ajakirjad, raadio, televisioon, meediakanalite integratsioon, teadlik infotarbimine ja –edastamine; Eestis ja õpilase kodukohas elavad 17 rahvarühmad, sooline võrdõiguslikkus, eakohased kodanikualgatuse võimalused), eesti/vene keel ja kirjandus (telefonivestlus: alustamine, lõpetamine; suhtlemine virtuaalkeskkonnas, privaatses ja avalikus keskkonnas suhtlemise eetika.

3. Suhted teistega – 6. klass

Õppesisu	Õpitulemused
<p>Tõhusad sotsiaalsed oskused: üksteise aitamine, jagamine, koostöö ja hoolitsemine.</p> <p>Sallivus enda ja teiste vastu.</p> <p>Hoolivus.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kirjeldab tõhusate sotsiaalsete oskuste (üksteise aitamise, jagamise, koostöö ja hoolitsemise) toimimist igapäevaelus. • Oskab abi pakkuda ning teistelt abi vastu võtta. • Väärtustab hoolivust, sallivust, koostööd ja üksteise abistamist. • Eristab inimeste erinevaid rolle suhetes

	ning nende muutuvat iseloomu..
Sõprussuhted. Usaldus suhtes. Empaatia. Vastutus suhetes. Kaaslaste mõju ja surve.	<ul style="list-style-type: none"> • Demonstreerib õpituatsioonis oskust näha olukorda teise isiku vaatenurgast. • Tähtsustab oskust panna end teise inimese olukorda ja mõista tema tundeid ning väärtustab empaatilist suhtlemist. • Väärtustab sõprust kui vastastikuse usalduse ja toetuse allikat. • Kirjeldab kaaslaste rühma arvamuste, valikute ja käitumise mõju ning surve tagajärgi.
Erinevuste ja mitmekesisuse väärtustamine. Isikuseärasused. Soolised erinevused. Erivajadustega inimesed.	<ul style="list-style-type: none"> • Mõistab isikuseärasusi ning teadvustab soolisi erinevusi ja inimeste erivajadusi.

Lõiming üldpädevuste, läbivate teemade ja teiste ainetega: väärtuspädevus, sotsiaalne pädevus, enesemääratluspädevus, suhtluspädevus, elukestev õpe ja karjääriplaneerimine, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus, ühiskonnaõpetus (eakohased kodanikualgatuse võimalused, koostöö ja ühistegevus, kommunikatsioonivõimalused, sõpruskond, õiguste, kohustuste ja vastutuse tasakaal; sotsiaalsed rühmad ühiskonnas, Eestis ja õpilase kodukohas elavad rahvarühmad, sooline võrdõiguslikkus, rahvusvähemused, sallivus, inimõigused), kunstiained (eneseväljendust toetav teemakohane töö, vastavateemalised laulud)

4. Konfliktid – 6. klass

Õppesisu	Õpitulemused
Konfliktide olemus ja põhjused	<ul style="list-style-type: none"> • Selgitab konflikti häid ja halbu külgi ning

	aktsepteerib konflikte kui osa elust.
Tõhusad ja mittetõhusad konfliktide lahendamise teed	<ul style="list-style-type: none"> • Teab, eristab ja kirjeldab efektiivseid ning mitteefektiivseid konflikti lahendamise viise. • Kasutab õpituatsioonis konflikte lahendades tõhusaid viise ning väärtustab neid.

Lõiming üldpädevuste, läbivate teemade ja teiste ainetega: väärtuspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, enesemääratluspädevus, elukestev õpe ja karjääriplaneerimine, väärtused ja kõlblus, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, tervis ja ohutus, eesti/vene keel ja kirjandus.

5. Otsustamine ja probleemilahendus – 6. klass

Õppesisu	Õpitulemused
Otsustamine ja probleemide lahendamine.	<ul style="list-style-type: none"> • Teab ja oskab õpituatsioonis otsuseid langetades
Erinevate käitumisviiside leidmine probleemide lahendamiseks.	<ul style="list-style-type: none"> • Oskab leida erinevaid lahendusviise. • Kirjeldab otsustades erinevate lahendusviiside puudusi ja eeliseid.
Tagajärgede arvestamine probleemilahenduses. Vastutus otsustamisel.	<ul style="list-style-type: none"> • Mõistab otsustades lahendusviiside lühi- ja pikaajalisi tagajärgi. • Selgitab ja kirjeldab eri situatsioonidesse sobiva parima käitumisviisi valikut. • Väärtustab vastustuse võtmist otsuseid langetades.

Lõiming üldpädevuste, läbivate teemade ja teiste ainetega: väärtuspädevus, sotsiaalne pädevus, elukestev õpe ja karjääriplaneerimine, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, tervis ja ohutus, väärtused

ja kõlblus, eesti/vene keel ja kirjandus, ühiskonnaõpetus (õiguste, kohustuste ja vastutuse tasakaal), tehnoloogiaõpetus (oma töö ja selle tulemuste analüüsimine ning hindamine).

6. Positiivne mõtlemine – 6. klass

Õppesisu	Õpitulemused
Positiivne mõtlemine. Positiivsed jooned ja omadused endas ning teistes, nende märkamine.	<ul style="list-style-type: none">• Nimetab ja väärtustab enda ning teiste positiivseid omadusi.• Väärtustab positiivset mõtlemist.

Lõiming üldpädevuste, läbivate teemade ja teiste ainetega: väärtuspädevus, sotsiaalne pädevus, enesemääratluspädevus, elukestev õpe ja karjääriplaneerimine, väärtused ja kõlblus, eesti/vene keel ja kirjandus, ühiskonnaõpetus (eesmärkide püstitamine ja ressursside hindamine).

2.4. III kooliaste

2.4.1. Õpitulemused III kooliastme lõpuks

Põhikooli lõpetaja:

- 1) teab ja oskab kasutada põhilisi enesekasvatuse viise ning analüüsib ennast, seostades seda oma valikutega elus ja väärtustades ennast;
- 2) teab ja oskab igapäevaelus planeerida tervislikke valikuid seoses oma füüsilise, vaimse, emotsionaalse ja sotsiaalse tervisega ning analüüsib valikuid mõjutavaid tegureid ja oma vastutuse osa selles;
- 3) teab tervisliku toitumise ja kehalise aktiivsuse põhimõtteid ning mõistab nende rakendamise olulisust igapäevaelus;
- 4) teab, millised arengumuutused toimuvad murdeas, ja mõistab murdeea eripära teiste eluperioodide seas;
- 5) mõistab seksuaalsuse olemust ja seksuaalse arengu individuaalsust ning teab turvalise seksuaalkäitumise põhimõtteid ja oma vastutust selles ning väärtustab seksuaalõigusi;
- 6) analüüsib riskikäitumist mõjutavaid tegureid ja mõju inimese tervisele ning demonstreerib õpitu olukordades, kuidas kasutada tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi riskikäitumisega seotud olukordades;

7) teab ja oskab otsida olulisi infoallikaid tervise teabe ja -abi saamiseks, analüüsides nende kasutusvõimalusi, ning demonstreerib õpituatsioonis esmaabi põhilisi võtteid ja kirjeldab tõhusat käitumist ohuolukordades;

8) kirjeldab stressi ja kriisi olemust inimsuhetes ning teab, kuidas luua ja säilitada toetavaid ning lähedasi suhteid; väärtustab sõprust ja armastust vastastikuse toetuse allikana;

9) kirjeldab rühma mõju inimese käitumisele ja demonstreerib õpituatsioonis oskust keelduda tegevusest, mis kahjustab teda ennast ja teisi;

10) teab kooselu reegleid ja norme toetavates inimsuhetes, mõistab nende vajalikkust rühmas ning väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet.

2.4.2. Teemad ja orienteeruv tundide maht

Teema	7. klass	8. klass
Inimese elukaar ja murdeea koht selles	7	-
Inimese mina	5	-
Inimene ja rühm	4	-
Turvalisus ja riskikäitumine	4	8
Inimese mina ja murdeea muutused	12	-
Õnn	3	-
Tervis	-	15
Suhted ja seksuaalsus	-	8
Inimene ja valikud	-	4
Kokku	35	35

2.4.3. Õpitulemused ja õppesisu 7. klassis

1. Inimese elukaar ja murdeea koht selles – 7. klass

Õppesisu	Õpitulemused
----------	--------------

<p>Areng ja kasvamine.</p> <p>Arengut ja kasvamist mõjutavad tegurid.</p> <p>Inimese elukaar.</p> <p>Murde- ja noorukiea koht elukaares.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Iseloomustab murde- ja noorukiea arenguülesandeid üleminekul lapseest täiskasvanuikka • Kirjeldab, kuidas mõjutavad inimese kasvamist ja arengut pärilikud ning keskkonnategurid
<p>Inimene oma elutee kujundajana.</p> <p>Enesekasvatuse alused ja võimalused.</p> <p>Vastutus seoses valikutega.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Toob näiteid inimese võimaluste kohta ise oma eluteed kujundada ning mõistab enda vastutust oma elutee kujundajamisel • Kirjeldab põhilisi enesekasvatuse võtteid: eneseveenmist, enesetreeningut, eneseergutust ja -karistust ning enesesisendust

Lõiming üldpädevuste, läbivate teemade ja teiste ainetega: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, väärtuspädevus, õpipädevus, keskkond ja jätkusuutlik areng, tervis ja ohutus,

elukestev õpe ja karjääri planeerimine, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, väärtused ja kõlblus, eesti/vene keel ja kirjandus, bioloogia (pärilikkus), ajalugu (silmapaistvad isikud kodukohas, Eestis ja maailmas), ühiskonnaõpetus (õiguste, kohustuste ja vastutuse osakaal).

2. Inimese mina – 7. klass

Õppesisu	Õpitulemused
<p>Minapilt ja enesehinnang.</p> <p>Eneseanalüüs: oma iseloomujoonte, huvide, võimete ja väärtuste määramine.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Selgitab, mis on minapilt ja enesehinnang • Kirjeldab positiivse endassesuhtumise kujundamise ja säilitamise võimalusi • Kasutab eneseanalüüsi oma teatud iseloomujooni, huve, võimeid ja väärtusi määramiseks

	<ul style="list-style-type: none"> • Väärtustab võimalusi oma iseloomu, huve, võimeid ja väärtusi positiivses suunas kujundada ning toob nende kohta näiteid • Kirjeldab inimeste erinevaid iseloomujooni, huve, võimeid ja väärtusi ning mõistab toetavate suhete rikastavat iseloomu
Konfliktide vältimine ja lahendamine.	<ul style="list-style-type: none"> • Kirjeldab suhete säilitamise ning konfliktide vältimise võimalusi • Demonstreerib õpituatsioonis tõhusaid konfliktide lahendamise viise

Lõiming üldpädevuste, läbivate teemade ja teiste ainetega: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, väärtuspädevus, õpipädevus, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus, elukestev õpe ja karjääriplaneerimine, eesti/vene keel ja kirjandus, tehnoloogiaõpetus (oma töö ja selle tulemuste analüüsimine ning hindamine, sobivad rõivad, isikupärased esemed), ühiskonnaõpetus (aja ning kulutuste planeerimine; kooli sisekord, sõpruskond, koolipere).

3. Inimene ja rühm – 7. klass

Õppesisu	Õpitulemused
Erinevad rühmad ja rollid. Rollide suhtelisus ja kokkuleppelisus. Reeglid ja normid rühmas. Inimsuhteid toetavad reeglid ja normid.	<ul style="list-style-type: none"> • Iseloomustab erinevaid rühmi ning liigitab neid suuruse, liikmetevahelise läheduse ja ülesande järgi • Kirjeldab inimeste erinevaid rolle rühmades ning nende mõju inimese käitumisele • Mõistab normide ja reeglite vajalikkust ühiselu toimimisel ja korraldamisel • Võrdleb erinevate rühmade norme ja reegleid ning kirjeldab nende erinevusi

<p>Rühma kuulumine, selle positiivsed ja negatiivsed küljed.</p> <p>Hoolivus rühmas.</p> <p>Rühma surve ja toimetulek sellega.</p> <p>Sõltumatus, selle olemus.</p> <p>Autoriteet.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kirjeldab rühma kuulumise positiivseid ja negatiivseid külgi • Demonstreerib õpituatsioonis toimetulekut rühma survega • Selgitab sõltumatuse ja autoriteedi olemust inimsuhetes • Väärtustab inimsuhteid toetavaid reegleid ja norme
--	--

Lõiming üldpädevuste, läbivate teemade ja teiste ainetega: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, väärtuspädevus, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus, kultuuriline identiteet, elukestev õpe ja karjääriplaneerimine, eesti/vene keel ja kirjandus, ühiskonnaõpetus (rahvusvähemused, sallivus, inimõigused; seadus kui regulatsioon; traditsioonide muutumine ajas), käsitöö ja kodundus (etikett, meeskonna juhtimine), kehaline kasvatus (aus mäng – ausus ja õiglus spordis ning elus)

4. Turvalisus ja riskikäitumine – 7. klass

Õppesisu	Õpitulemused
<p>Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused, et vältida riskikäitumist: emotsioonidega toimetulek, enesetunnetamine, kriitiline mõtlemine, probleemide lahendamine, suhtlusoskus.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Demonstreerib õpituatsioonis, kuidas kasutada tõhusaid sotsiaalseid oskusi uimastitega seotud olukordades: emotsioonidega toimetulek, enesetunnetamine, kriitiline mõtlemine, probleemide lahendamine ja suhtlemisoskus
<p>Hakkamasaamine kiusamise ja vägivallega. Erinevad legaalsed ja illegaalsed uimastid. Uimastite tarvitamise lühi- ja pikaajaline mõju.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Demonstreerib õpituatsioonis tõhusaid käitumisviise kiusamise ja vägivalga korral koolis • Eristab legaalseid ja illegaalseid uimasteid • Kirjeldab uimastite tarvitamise lühi- ja pikaajalist mõju inimese füüsilisele tervisele

Lõiming üldpädevuste, läbivate teemade ja teiste ainetega: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, väärtuspädevus, õpipädevus, tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, tehnoloogia ja innovatsioon, ühiskonnaõpetus (koostöö ja ühistegevus, kommunikatsioonivõimalused; kooli sisekord), loodusõpetus, bioloogia (kesknärvisüsteemi ehitus ja talitus), kehaline kasvatus (ohutu liikumine ja liiklemine, kehalise aktiivsuse mõju tervisele).

5. Inimese mina ja murdeea muutused – 7. klass

Õppesisu	Õpitulemused
Varane ja hiline küpsemine - igaühel oma tempo. Muutunud välimus. Nooruki põhimured küpsemisperioodil. Suguküpsus.	<ul style="list-style-type: none"> • Kirjeldab põhimuresid küpsemisperioodil ning nendega toimetuleku võimalusi • Selgitab, milles seisneb suguküpsus
<p>Naiselikkus ja mehelikkus.</p> <p>Soorollid ja soostereotüübid.</p> <p>Lähedus suhetes.</p> <p>Sõprus.</p> <p>Armumine.</p> <p>Käimine.</p> <p>Lähedus ja seksuaalhuvi.</p> <p>Vastutus seksuaalsuhetes ja turvaline seksuaalkäitumine.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kirjeldab omadusi, mis teevad noormehe ja neiu meeldivateks suhtluskaaslasteks • Selgitab soorolli olemust ning kirjeldab soostereotüüpset suhtumist • Kirjeldab inimliku läheduse erinevaid avaldumisviise: vastastikust seotust ja meeldimist, sõprust ja armumist • Kirjeldab, milles seisneb inimese vastutus seksuaalsuhetes • Selgitab turvalise seksuaalkäitumise põhimõtteid

Lõiming üldpädevuste, läbivate teemade ja teiste ainetega: enesemääratluspädevus, suhtluspädevus, sotsiaalne pädevus, väärtuspädevus, tervis ja ohutus, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, väärtused ja kõlblus, kultuuriline identiteet, bioloogia (inimese paljunemine ja areng), eesti/vene keel ja kirjandus, ühiskonnaõpetus (sooline võrdõiguslikkus, teadlik infotarbimine ja -eelistamine), käsitöö ja kodundus.

6. Õnn – 7. klass

Õppesisu	Õpitulemused
Õnn. Toimetulek iseenda ja oma eluga õnne eeldusena.	<ul style="list-style-type: none">• Õpilane mõistab, et toimetulek iseenda ja oma eluga tagab õnne ning rahulolu

Lõiming üldpädevuste, läbivate teemade ja teiste ainetega: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, väärtuspädevus, elukestev õpe ja karjääriplaneerimine, väärtused ja kõlblus, eesti/vene keel ja kirjandus.

2.4.4. Õpitulemused ja õppesisu 8. klassis

1. Tervis – 8. klass

Õppesisu	Õpitulemused
Tervis kui heaoluseisund. Terviseaspektid: füüsiline, vaimne, emotsionaalne ja sotsiaalne tervis. Terviseaspektide omavahelised seosed. Eesti rahvastiku tervisenäitajad. Tervislik eluviis ning sellega seonduvate valikute tegemine ja vastutus. Tegurid, mis mõjutavad tervisega seotud valikuid.	<ul style="list-style-type: none">• Kirjeldab füüsilise, vaimse, emotsionaalse ja sotsiaalse tervise vastastikust mõju ning seost• Kirjeldab olulisi tervisenäitajaid rahvastiku tervise seisukohalt• Analüüsib tegureid, mis võivad mõjutada otsuseid tervise kohta, ning demonstreerib õpituatsioonis tõhusaid viise otsuste langetamisel tervisega seonduvate valikute puhul individuaalselt ja koostöös teistega
Tervisealased infoallikad ja teenused. Tervise infoallikate usaldusvärsus.	<ul style="list-style-type: none">• Analüüsib ja hindab erinevate tervise infoallikate ning teenuste kasutamise võimalusi ja usaldusvärsust
Kehaline aktiivsus tervise tugevdajana. Kehaline vormisolek ja sobiva kehalise aktiivsuse valik. Toitumise mõju tervisele. Toitumist mõjutavad tegurid.	<ul style="list-style-type: none">• Selgitab kehalise aktiivsuse mõju inimese füüsilisele, vaimsele, emotsionaalsele ja sotsiaalsele tervisele• Oskab planeerida eri tüüpi kehalist aktiivsust oma igapäevaellu ning väärtustab kehalist aktiivsust eluviisi

	<p>osana</p> <ul style="list-style-type: none"> • Analüüsib inimese kehalise aktiivsuse ja toitumise • mõju tervisele • Analüüsib oma igapäevatoidu vastavust tervisliku toidu põhimõtetele
<p>Vaimne heaolu.</p> <p>Vaimset heaolu säilitada aitavad tegevused ja mõttelaad.</p> <p>Stress. Stressorid.</p> <p>Stressi kujunemine. Stressiga toimetulek.</p> <p>Kriis, selle olemus.</p> <p>Käitumine kriisiolukorras.</p> <p>Abistamine, abi otsimine ja leidmine.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Analüüsib enda tervise seisundit ning teab, mis tegurid ja toimetulekumehhanismid aitavad säilitada inimese vaimset heaolu • Selgitab stressi olemust, põhjusi ja tunnuseid • Kirjeldab stressiga toimetuleku viise ja eristab tõhusaid toimetulekuviise mittetõhusatest • Kirjeldab kriisi olemust ja seda, kuidas käituda kriisiolukorras; teab abi ja toetuse võimalusi

Lõiming üldpädevuste, läbivate teemade ja teiste ainetega: väärtuspädevus, sotsiaalne pädevus, enesemääratluspädevus, õpipädevus, suhtluspädevus, ettevõtlikkuspädevus, keskkond ja ühiskonna jätkusuutlik areng, kultuuriline identiteet, tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus, elukestev õpe ja karjääriplaneerimine, tehnoloogia ja innovatsioon, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus (kriitiline mõtlemine), ühiskonnaõpetus (meedia ja teave; käitumine kriisiolukorras), bioloogia (hingamine, seedimine ja eritamine, aine- ja energiavahetuse põhiprotsessid, inimese elundkonnad, luud ja lihased, vereringe, talitluse regulatsioon), kehaline kasvatus (kehalise aktiivsuse mõju tervisele, regulaarse liikumisharrastuse kui tervist tugevdava tegevuse vajalikkus, teadmised spordist ja liikumisviisidest), matemaatika (arvnäitajate lugemine, analüüs), eesti/vene keel ja kirjandus.

2. Suhted ja seksuaalsus – 8. klass

Õppesisu	Õpitulemused
Sotsiaalne tervis ja suhted.	<ul style="list-style-type: none"> • Kirjeldab viise, kuidas luua ning

<p>Suhete loomine, säilitamine ja katkemine.</p> <p>Suhete väärtustamine.</p> <p>Armastus.</p> <p>Seksuaalsuse olemus: lähisuhted, seksuaalidentiteet, seksuaalne nauding, soojätkamine, seksuaalne areng.</p>	<p>säilitada mõistvaid, toetavaid ja lähedasi suhteid sotsiaalse tervise kontekstis</p> <ul style="list-style-type: none"> • Demonstreerib õpituatsioonid oskusi, mis aitavad kaasa suhete loomisele ja säilitamisele: üksteise aitamine, jagamine, koostöö, teineteise eest hoolitsemine • Väärtustab tundeid ja armastust suhetes • Selgitab seksuaalsuse olemust ja seksuaalse arengu individuaalsust ning tunnete osa selles arengus • Kirjeldab tunnete ja läheduse jagamise viise • Selgitab, milles seisneb partnerite vastutus seksuaalsuhetes
<p>Seksuaalne orientatsioon.</p> <p>Soorollide ja soostereotüüpide mõju inimese käitumisele ning tervisele.</p> <p>Seksuaalvahekord.</p> <p>Turvaline seksuaalkäitumine.</p> <p>Rasestumisvastased meetodid.</p> <p>Seksuaalõigused.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Selgitab soorollide ja soostereotüüpide mõju inimese käitumisele ning tervisele • Kirjeldab, millised on tõhusad rasestumisvastased meetodid noortele ja millised käitumisviisid aitavad ära hoida nakatumist seksuaalsel teel levivatesse haigustesse • Väärtustab vastutustundlikku käitumist seksuaalsuhetes ja kirjeldab seksuaalõigusi kui seksuaalsusega seotud inimõigusi
<p>Seksuaalsel teel levivate haiguste vältimine.</p> <p>HIV ja AIDS.</p> <p>Abi ja nõu saamise võimalused.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kirjeldab seksuaalsel teel levivate haiguste ärahoidmise võimalusi • Teab, mis on HIV ja AIDS ning HIVi nakatumise teid ja võimalusi nakatumise vältimiseks • Eristab HIVi ja AIDSi müüte

	<p>tegelikkusest</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nimetab, kuhu saab pöörduda abi ja nõu saamiseks seksuaaltervise küsimustes
--	--

Lõiming üldpädevuste, läbivate teemade ja teiste ainetega: väärtuspädevus, sotsiaalne pädevus, enesemääratluspädevus, suhtluspädevus, tervis ja ohutus, kultuuriline identiteet, väärtused ja kõlblus, teabekeskond, tehnoloogia ja innovatsioon, bioloogia (paljunemine ja areng, inimese elundkonnad, mikroorganismide ehitus ja eluprotsessid, vereringe), eesti/vene keel ja kirjandus, ühiskonnaõpetus (ajakirjanduse roll ühiskonnas, sotsiaalsed rühmad ühiskonnas, sotsiaalne tõrjutus, sotsiaalne õiglus ja võrdõiguslikkus, inimõigused, ühiskonna liikmete õigused)

3. Turvalisus ja riskikäitumine – 8. klass

Õppesisu	Õpitulemused
<p>Levinumad riskikäitumise liigid.</p> <p>Riskikäitumise mõju inimese tervisele ja toimetulekule.</p> <p>Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused riskikäitumisega toimetulekul.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kirjeldab levinumate riskikäitumiste tagajärgi, mõju inimese tervisele ja toimetulekule • Kirjeldab ja selgitab levinumate riskikäitumiste ärahoidmise ja neisse sekkumise võimalusi indiviidi ja rühma tasandil, lähtudes igapäevaelust, ning teadvustab ennetamise ja sekkumise võimalusi ühiskonna tasandil
<p>Uimastid ja nende toime kesknärvisüsteemile.</p> <p>Uimastitega seonduvad vääruskumused.</p> <p>Uimastite tarvitamise isiklikud, sotsiaalsed, majanduslikud ja juriidilised riskid. Sõltuvuse kujunemine.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kirjeldab, mis on vaimne ja füüsiline uimastisõltuvus ning kuidas see kujuneb • Kirjeldab ja demonstreerib õpituatsioonis, kuidas käituda uimastitega seotud olukordades
<p>Esmaabi põhimõtted ja käitumine ohuolukordades.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Teab, kuidas käituda turvaliselt ohuolukorras ning kutsuda abi allergia, astma, diabeedi, elektrišoki, epilepsia, lämbumise, mürgituse, palaviku ja valu korral • Demonstreerib õpituatsioonis

	esmaabivõtteid kuumakahjustuse, teadvusekaotuse, südameseiskumise ja uppumise korral
--	--

Lõiming üldpädevuste, läbivate teemade ja teiste ainetega: väärtuspädevus, sotsiaalne pädevus, enesemääratluspädevus, suhtluspädevus, tervis ja ohutus, keskkond ja ühiskonna jätkusuutlik areng, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, väärtused ja kõlblus, kultuuriline identiteet, ühiskonnaõpetus (vabatahtlik tegevus, noorte osalemisvõimalused, ühiskonnaliikmete õigused), eesti/vene keel ja kirjandus, bioloogia (talitluse regulatsioon, inimese elundkonnad, luud ja lihased, vereringe), kehaline kasvatus (teadmised spordist ja liikumisviisidest, ohutu liikumine, tegutsemine traumade ja õnnetusjuhtumite korral, esmaabivõtted)

4. Inimene ja valikud – 8. klass

Õppesisu	Õpitulemused
Huvide ja võimete mitmekesisus ning valikud. Edukus, väärtushinnangud ja prioriteetid elus. Mina ja teised kui väärtus.	<ul style="list-style-type: none"> Õpilane analüüsib ennast oma huvide, võimete ja iseloomu põhjal ning seostab seda valikutega elus

Lõiming üldpädevuste, läbivate teemade ja teiste ainetega: väärtuspädevus, sotsiaalne pädevus, enesemääratluspädevus, ettevõtlikkuspädevus, elukestev õpe ja karjääriplaneerimine, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, väärtused ja kõlblus, ühiskonnaõpetus (eesmärkide seadmine ja ressursside hindamine), eesti/vene keel ja kirjandus.

3. AJALUGU

3.1. Üldalused

3.1.1. Õppe- ja kasvatusesmärgid

Põhikooli ajalooõpetusega taotletakse, et õpilane:

- 1) tunneb huvi mineviku vastu;
- 2) tunneb oma kodukoha ajalugu, Eesti ajalugu, Euroopa ning maailma ajalugu ajastut kõige enam iseloomustavate sündmuste, protsesside ja isikute kaudu;
- 3) väärtustab kultuurilist mitmekesisust ning oma rolli kultuuripärandi säilitajana ja edasikandjana ning määratleb end oma rahva liikmena;
- 4) leiab, üldistab, tõlgendab, kasutab ja hindab kriitiliselt ajalooteavet;
- 5) kasutab ajaloo põhimõisteid õiges kontekstis, eristab ajaloofakti tõlgendusest ja arvamusest, näeb ja sõnastab probleeme ning esitab neist lähtudes küsimusi ja pakub lahendusteid;
- 6) mõistab põhjuse-tagajärje, sarnasuse-erinevuse ja järjepidevuse olemust ning hindab allikate usaldusväärsust ajaloosündmusi ja -protsesse ning ajaloolist keskkonda analüüsides;
- 7) tunnustab inimeste, vaadete ja olukordade erinevusi, kujundab ning põhjendab oma arvamust, analüüsib ja hindab oma tegevust ning näeb ja korrigeerib oma eksimusi;
- 8) tunneb ja kasutab erinevaid õpivõtteid, tekstiliike ja teabeallikaid, väljendab oma teadmisi ning oskusi suuliselt ja kirjalikult ning kasutab õppetegevuses IKT vahendeid.

3.1.2. Õppeaine kirjeldus

Ajalooõpetuses omandavad õpilased kultuuriruumis ning ajaloolises keskkonnas orienteerumiseks vajalikke teadmisi ja oskusi. Õpilasi suunatakse teadvustama, analüüsima, kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende seoseid omavahel ja tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi.

Põhikooli ajalooõpetus on kronoloogilis-teemaatiline. Õppeaine algab sissejuhatava algõpetusega ning jätkub muinas- ja vanaaja, keskaja, uusaja ning lähiajaloo õppimisega. Eesti ajalugu õpitakse lõimituna maailma ajaloo kursusesse.

Ainekavas eraldi esitatud Eesti ajaloo teemasid käsitletakse põhjalikult ja süsteemselt ning tõmmatakse paralleele maailma ajalooa. Käsitluse põhimõte on liikumine lähemalt kaugemale, alustades kodukoha ajaloost, kus on oluline luua käsitletava teema ja paikadega isiklik seos.

Ajalooõpetusel on kronoloogiline, poliitiline, majanduslik, sotsiaalne, kultuuriline ja ideede dimensioon. Põhikoolis tähtsustatakse õpilasele jõukohast, inimesekeskset ajalookäsitlust, eluolu ja kultuuri teiste ajalooõpetuse dimensioonide ees. Maailma ajalugu käsitletakse valitud teemade kaudu, millega ei taotleta ajalooajalooperioodidest tervikpildi kujunemist. Luuakse sild mineviku ja nüüdisaja ajalooajaloosündmuste ja -nähtuste vahel ning kujundatakse arusaam, et minevikku pöördumata on raske mõista tänapäeva, nt kriisikollete olemust ning paljusid Eesti ajaloo probleeme.

Ajaloo mõistmisele aitavad kaasa ekskursioonid, õppekäigud, ajaloo- ja ilukirjandus, teater ja kino, meedia, internet, erinevad inimesed ning paigad. Seda kogemust koolis õpituga ühendades kujuneb õpilasel arusaam ajalooajaloost. Õpilaste maailmapilti rikastab ainetevaheline integratsioon ning lähedaste teemade lõimitud käsitlemine, lähtudes erinevatest aspektidest.

Ajalooõpetuse kaudu kujundatakse erinevaid oskusi:

- 1) ajas orienteerumise oskus, oskus analüüsida ajaloolise keskkonna kujunemist;
- 2) ajaloomõistete tundmine ja kontekstis kasutamine;
- 3) küsimuste esitamine ajaloo kohta ning neile vastamine;
- 4) funktsionaalne kirjaoskus, kriitiline mõtlemine, arutlusoskus, järelduste tegemine ja seoste loomine ning oma seisukoha kujundamine ja põhjendamine;
- 5) empaatia, oskus asetada end kellegi teise olukorda ajastut arvestades; koostöö- ja konfliktilahendusoskus;
- 6) allikaanalüüs ja töö ajalookaardiga, info leidmine erinevatest teabeallikatest, selle kasutamine ja hindamine, suuline ja kirjalik eneseväljendus ning IKT vahendite kasutamine.

Oskuste kujundamine ajalooõpetuses on pidev protsess ning seda tehakse erinevate õppeteemade ja õppemeetodite kaudu. Oskuste taset kirjeldatakse kooliastme lõpul õpitulemustena.

Ajaloo mõistmise seisukohalt on tähtis kujundada võimet asetada end kellegi teise olukorda, vaadelda maailma kellegi teise seisukohast lähtudes. Ajalootundides tutvustatakse õpilastele erinevaid ajalookäsitlusi neist ühtki peale surumata. Mõistmaks, et ajalookirjutamine sõltub ajast ja ajalooajaloouuri ja seisukohast, kujundatakse kriitilist suhtumist erinevatesse mõtteviisidesse ning võrreldakse ajalooajaloosündmuste ja -nähtuste käsitlemist eri allikates.

Õppetegevuses rakendatakse mitmekesist metoodikat, mis võimaldab õpilastel aktiivselt osaleda õppetegevuses, arendada oma õpioskusi, teha järeldusi, kujundada ja väljendada oma arvamust ajaloo sündmuste või -nähtuste kohta. Ajalooprobleemide analüüsimise kaudu rikastub väärtussüsteem, kujuneb rahvuslik ja kultuuriline identiteet, sallivus ja pooldav suhtumine demokraatlikesse väärtustesse, areneb õpilase ajalooline mõtlemine ning rikastub ajalooteadvus.

3.1.3. Õppetegevus

Õppetegevust kavandades ja korraldades:

- 1) lähtutakse õppekava alusväärtustest, üldpädevustest, õppeaine eesmärkidest, õppesisust ja oodatavatest õpitulemustest ning toetatakse lõimingut teiste õppeainete ja läbivate teemadega;
- 2) taotletakse, et õpilase õpikoormus (sh kodutööde maht) on mõõdukas, jaotub õppeaasta ulatuses ühtlaselt ning jätab õpilasele piisavalt aega puhata ja huvitegevustega tegelda;
- 3) võimaldatakse õppida individuaalselt ja üheskoos teistega (iseseisvad, paaris- ning rühmatööd), et toetada õpilaste kujunemist aktiivseteks ja iseseisvateks õppijateks ning loovateks ja kriitiliselt mõtlevateks isiksusteks;
- 4) kasutatakse diferentseeritud õppeülesandeid, mille sisu ja raskusaste toetavad individualiseeritud käsitlust ning suurendavad õpimotivatsiooni;
- 5) rakendatakse nüüdisaegseid info- ja kommunikatsioonitehnoloogiatel põhinevaid õpikeskkondi ning õppematerjale ja -vahendeid;
- 6) laiendatakse õpikeskkonda: muuseum, näitus, raamatukogu, arvutiklass, ajaloolis-kultuuriline keskkond (muistised, ehitised) jne.

II kooliastme spetsiifilised õppetegevused. Kasutatakse erinevaid õppemeetodeid, sh aktiivõpet: vestlus, arutelu, rollimäng, ajaloolise kujutluse loomine, loovülesande, kava, ajajoone, õpimapi koostamine, praktilised ja uurimistööd (nt töö allikate ja kaardiga, töölehe ja kontuurkaardi täitmine, loovtöö kirjutamine, infootsing teabeallikatest), tegevuspõhine õpe (nt dramatiseeringud, mudelite ja makettide valmistamine).

III kooliastme spetsiifilised õppetegevused. Kasutatakse erinevaid õppemeetodeid, sh aktiivõpet: vestlus, diskussioon, väitlused, projektõpe, loovülesande, kava, ajajoone, skeemi ja plaani, õpimapi koostamine, rolli- ja otsustusmängud, praktilised ja uurimistööd (nt töö allikate ja kaardiga, töölehe ja kontuurkaardi täitmine, arutluse kirjutamine, infootsing teabeallikatest ja infoanalüüs), tegevuspõhine õpe (nt dramatiseeringud, mudelite ja makettide valmistamine).

3.1.4. Hindamine

Hindamisel lähtutakse vastavatest põhikooli riikliku õppekava üldosa sätetest. Ajaloo õpitulemuste kontrolli ja hindamise eesmärk on saada ülevaade ajalooõpetuse õpitulemuste saavutusest ja õpilase individuaalsest arengust ning kasutada saadud teavet õppe tulemuslikumaks kavandamiseks. Hinnatakse nii teadmisi ja nende rakendamise oskust kui ka üldpädevuste saavutatust, sh õpioskusi suuliste vastuste (esituste), kirjalike ja/või praktiliste tööde ning praktiliste tegevuste alusel, arvestades õpilase teadmiste ja oskuste vastavust ainekava taotletavatele õpitulemustele. Kirjalikke ülesandeid hinnates arvestatakse eelkõige töö sisu, kuid parandatakse ka õigekirjavead, mida hindamisel ei arvestata. Õpitulemusi kontrollides jälgitakse teadmiste (ajaloolise sõnavara) ja oskuste tasakaalu. Hindamismeetodite valikul arvestatakse õpilaste vanuselisi iseärasusi, individuaalseid võimeid ning valmisolekut ühe või teise tegevusega toime tulla. Õpitulemuste hindamisel kasutatakse sõnalisi hinnanguid ja numbrilisi hindeid. Õpilane peab teadma, mida ja millal hinnatakse, milliseid hindamisvahendeid kasutatakse ja millised on hindamise kriteeriumid.

II kooliastme spetsiifilised hindamise vormid ja põhimõtted. Õpitulemuste kontrollimise ja hindamise vormid on II kooliastmes mitmekesised, sisaldavad suulist ja kirjalikku küsitlust, tööd kaartide, allikmaterjali ja piltidega, loovtööd ning jutustuse kirjutamist. Ajalooallikatega töötades analüüsitakse lisaks allika sisule allika usaldusväärsust info edasikandmisel. Üksikfaktide tundmisele eelistatakse olulisemate ajaloosündmuste ja nähtuste analüüsi nõudvaid ülesandeid. Lühijutu ning kirjelduse puhul hinnatakse ülesehituse loogikat ja terviklikkust, mõistete ning märksõnade sobivust konteksti, stiili ja õigekirja. Kuna 5. klassis ei taotleta süstemaatiliste teadmiste ega oskuste kujundamist, peab sama põhimõtet järgima ka hinnates. Kontrollitöödega ei kontrollita enam kui üht õpitut teemat korraga.

III kooliastme spetsiifilised hindamise vormid ja põhimõtted. Õpitulemuste kontrollimise ja hindamise vormid on III kooliastmes mitmekesised, sisaldavad suulist ja kirjalikku küsitlust, tööd kaartide, dokumentide, allikmaterjali ja piltidega, referaadi ja uurimistöö koostamist, loovtööd ning arutluse kirjutamist. Allikaanalüüsi puhul hinnatakse allikast olulise info leidmist, selle hindamist ja võrdlemist, katkendi põhjal vastamist, kommenteerimist ning usaldusväärsuse üle otsustamist. Üksikfaktide tundmisele eelistatakse olulisemate ajaloosündmuste ja nähtuste analüüsi nõudvaid ülesandeid. Arutluse puhul hinnatakse vastavust teemale, ajastu ja teemakohaste faktide tundmist, analüüsi, võrdlemise ja seoste loomise oskust ning isikliku suhtumise väljendamist põhjendatud hinnangute kaudu. Kolmandas kooliastmes sobivad kontrolliks ja hindamiseks nii avatud kui ka etteantud vastusega ülesanded.

3.1.5. Füüsiline õpikeskkond

1. Valdava osa õpet korraldatakse klassis, kus saab rühmatöö tegemiseks mööblit ümber paigutada, on internetiühendus ning audiovisuaalse materjali kasutamise võimalus.
2. Õppe sidumiseks igapäevaeluga võimaldatakse õpet ja õppekäike väljaspool klassiruumi (muuseumis, arhiivis, näitusel, raamatukogus) vähemalt kaks korda õppeaasta jooksul.
3. Kasutatakse ainekava eesmärgi toetavaid õppematerjale ja -vahendeid: ajalooatlased, kontuur- ja seinakaardid, allikakogumikud, käsiraamatud, elulooraamatud ja teabekirjandus, auvised, digitaliseeritud andmebaasid ja arhiivid, illustratiivne pildimaterjal (fotod, karikatuurid), IKT-põhised õppematerjalid.

3.2. II kooliaste

3.2.1. Õpitulemused II kooliastme lõpuks

6. klassi õpilane:

- 1) kasutab asjakohaselt aja mõistega seonduvaid sõnu, lühendeid ja fraase *aeg, muinasaeg, vanaaeg, sajand, aastatuhat, eKr, pKr, araabia number, Rooma number*;
- 2) tunneb mõningaid iseloomulikke sündmusi kodukoha ja Eesti ajaloost ning seostab neid omavahel;
- 3) teab mõnda ajaloolist asumit, selle tekkimise ja kujunemise põhjusi;
- 4) hindab materiaalsel keskkonda kui ajaloosündmuste peamist kandjat;
- 5) toob näiteid muinasaja ja vanaaja kohta;
- 6) mõistab vanaaja kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos ning esitab näiteid erinevate kultuurivaldkondade kohta;
- 7) mõistab, et ajaloosündmustel ja -nähtustel on põhjused ja tagajärjed, ning loob lihtsamaid seoseid mõne sündmuse näitel;
- 8) teab, et mineviku kohta saab teavet ajalooallikatest, töötab lihtsamate allikatega ja hindab neid kriitiliselt;
- 9) väljendab oma teadmisi nii suuliselt kui ka kirjalikult, koostab kava, lühijuttu ja kirjeldust ning kasutab ajalookaarti.

3.2.2. Teemad ja orienteeruv tundide maht

Teema	5. klass	6. klass	6.klass (kümblus)
Ajaarvamine	3	-	-
Ajalooallikad	4	-	-
Eluolu	10	-	-
Ajaloosündmused ja ajaloolised isikud	18	-	-
Muinasaeg	-	6	11
Vanad Idamaad	-	21	29
Vana-Kreeka	-	22	33
Vana-Rooma	-	21	32
Kokku	35	70	105

3.2.3. Õppesisu ja õpitulemused 5. klassis

1. Ajaarvamine – 5.klass Õppesisu

Õppesisu	Õpitulemused
Ajaarvamisega seotud mõisted ja ajaloo perioodid: muinasaeg, vanaaeg, keskaeg, uusaeg, lähiajalugu.	<ul style="list-style-type: none">• Kasutab kontekstis aja mõistega seonduvaid sõnu, lühendeid ja fraase: sajand, aastatuhat, eKr, pKr, araabia number, Rooma number, ajaloo periodiseerimine• Kirjeldab mõnda minevikusündmust ja inimeste eluolu minevikus• Leiab õpitu põhjal lihtsamaid seoseid• Väljendab oma teadmisi nii suuliselt

	kui ka kirjalikult, koostab kava ja lühijuttu <ul style="list-style-type: none"> • Kasutab ajalookaarti
--	--

Lõiming pädevuste, läbivate teemade ja teiste õppeainetega:

Pädevused. Analüüsib enda teadmisi ja oskusi; väljendab end selgelt ja asjakohaselt; teeb koostööd ja arvestada teisi.

Läbivad teemad. Teabekeskond; keskkond ja jätkusuutlik areng; tehnoloogia ja innovatsioon; kultuuriline idrntiteet.

Õppeained. Matemaatika: Rooma ja araabia numbrid. Geograafia: informatsiooni leidmine kaardilt. Eesti/vene keel ja kirjandus: suuline ja kirjalik eneseväljendamine, ilukirjandus.

2. Ajalooallikad – 5.klass

Õppesisu	Õpitulemused
Ajalugu ja ajalooallikad	<ul style="list-style-type: none"> • Teab, et mineviku kohta saab teavet ajalooallikatest • Töötab lihtsamate allikatega
Allikate tõlgendamine: kirjalik allikas, suuline allikas, esemeline allikas, muuseum ja arhiiv.	<ul style="list-style-type: none"> • Kasutab kontekstis ajalooallikatega seonduvaid mõisteid: kirjalik allikas, suuline allikas, esemeline allikas

Lõiming pädevuste, läbivate teemade ja teiste õppeainetega:

Pädevused. Analüüsib enda teadmisi ja oskusi; organiseerib õpikeskkonda ja hangib õppimiseks vajaminevat teavet; väljendab end selgelt ja asjakohaselt; teeb koostööd ja arvestada teisi.

Läbivad teemad. Teabekeskond; elukestev õpe ja karjääri planeerimine; tehnoloogia ja innovatsioon; kultuuriline idrntiteet.

Õppeained. Eesti/vene keel ja kirjandus: suuline ja kirjalik eneseväljendamine, kirjalik tekst kui infoallikas. Kunsti- ja muusikaõpetus – kunsti- ja muusikateos kui ajalooline allikas.

3. Eluolu – 5. klass

Õppesisu	Õpitulemused
Elu linnas ja maal, rahu ja sõja ajal, eluolu, tegevusalad, elamud, rõivastus, toit, kultuur ja traditsioonid, nende muutumine ajas.	<ul style="list-style-type: none">• Kirjeldab mõnda minevikusündmust, mineviku inimeste eluolu• Leiab õpitu põhjal lihtsamaid seoseid• Väljendab oma teadmisi nii suuliselt kui kirjalikult, koostab kava ja lühijuttu• Kasutab ajalookaarti

Lõiming pädevuste, läbivate teemade ja teiste õppeainetega:

Pädevused. Analüüsib põhjusi ja tagajärgi ning nendevahelisi seoseid; analüüsib oma teadmisi ja oskusi; teeb koostööd ning arvestab erinevaid arvamusi; mõistab minevikus toimunu seoseid tänapäevaga.

Läbivad teemad. Teabekeskond; tehnoloogia ja innovatsioon; kultuuriline idrntiteet.

Õppeained. Geograafia: informatsiooni leidmine kaardilt. Eesti/vene keel ja kirjandus: suuline ja kirjalik eneseväljendamine.

4. Ajaloosündmused ja ajaloolised isikud – 5. klass

Õppesisu	Õpitulemused
Ajaloosündmused ja silmapaistvad isikud kodukohas, Eestis, Euroopas ning maailmas õpetaja valikul.	<ul style="list-style-type: none">• Kirjeldab mõnda minevikusündmust, inimeste eluolu minevikus• Leiab õpitu põhjal lihtsamaid seoseid• Väljendab oma teadmisi nii suuliselt kui kirjalikult, koostab kava ja lühijuttu• Kasutab ajalookaarti

Lõiming pädevuste, läbivate teemade ja teiste õppeainetega:

Pädevused. Analüüsib põhjusi ja tagajärgi ning nendevahelisi seoseid; analüüsib oma teadmisi ja oskusi; teeb koostööd ning arvestab erinevaid arvamusi; mõistab minevikus toimunu seoseid tänapäevaga.

Läbivad teemad. Teabekeskond; tehnoloogia ja innovatsioon; kultuuriline identiteet.

Õppeained. Geograafia: informatsiooni leidmine kaardilt. Eesti/vene keel ja kirjandus: suuline ja kirjalik eneseväljendamine.

3.2.4. Õppesisu ja õpitulemused 6. klassis

1. Muinasaeg – 6. klass

Õppesisu	Õpitulemused
Aeg ja ajaarvamine, muinas- ja vanaaja periodiseerimine. Ajalugu ja ajalooallikad. Allikmaterjalide tõlgendamine	<ul style="list-style-type: none">• Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>kiviaeg, pronksiaeg, rauaaeg, varanduslik ebavõrdsus, sugukond, hõim</i>
Muinasaja arengujärgud ja nende üldisloomustus: kiviaja inimese tegevusalad, põlluharimise algus, loomade kodustamine, käsitöö areng, metallide kasutusele võtmine, Eesti muinasaja üldisloomustus, Pulli, Kunda.	<ul style="list-style-type: none">• Kirjeldab muinasaja inimese eluviisi ja tegevusalasid• Näitab kaardil ja põhjendab, miks ja mis piirkondades sai alguse põlluharimine• Teab, missuguseid muudatusi ühiskonnaelus tõi kaasa metallide kasutusele võtmine• Teab, et Eesti esimesed asustusalad olid Pulli ja Kunda inimasula, ning näitab neid kaardil

Lõiming pädevuste, läbivate teemade ja teiste õppeainetega:

Pädevused. Analüüsib enda teadmisi ja oskusi; organiseerib õpikeskkonda ja hangib õppimiseks vajaminevat teavet; väljendab end selgelt ja asjakohaselt; mõistab inimese eluviisis ajaloo jooksul toimunud arengut ja väärtushinnanguid; teeb koostööd ja arvestada teisi.

Läbivad teemad. Teabekeskond; keskkond ja jätkusuutlik areng; tehnoloogia ja innovatsioon; väärtused ja kõlblus.

Õppeained. Matemaatika: rooma ja araabia numbrid, positiivsed ja negatiivsed arvud.

Geograafia: informatsiooni leidmine kaardilt, põlluharimise esimesed piirkonnad kaardil, kiviaja asulad Eesti alal. Loodusõpetus: aed ja põld elukeskkonnana. Tehnoloogiaõpetus: tehnika areng ajastute kaudu, lähtudes materjalidest ja töötlusviisidest.

2. Vanad Idamaad – 6. klass

Õppesisu	Õpitulemused
Vanaaja sisu ja üldiseloomustus: ajalised piirid, looduslikud olud.	<ul style="list-style-type: none">• Selgitab, miks, kus ja millal tekkisid vanaaja kõrgkultuurid, ning näitab kaardil Egiptust ja Mesopotaamiat• Seletab ja kasutab kontekstis mõistet <i>tsivilisatsioon</i>
Vana-Egiptus Egiptuse riigikorraldus. Thutmosis III, Ramses II, Tutankhamon; eluolu, religioon, kultuurisaavutused.	<ul style="list-style-type: none">• Selgitab, milline oli vanaaja riiklik korraldus, kirjeldab vanaaja elulaadi ja religiooni Egiptuse näitel;• Tunneb vanaaja kultuuri- ja teadussaavutusi: meditsiini, matemaatikat, astronoomiat, kirjandust, kujutavat kunsti, Egiptuse püramiide; teab, et üks esimesi kirjasüsteeme oli hieroglüüfkiri• Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>vaarao, muumia, sfinks, tempel, püramiid, preester</i>

	<ul style="list-style-type: none"> • Teab, kes olid Thutmosis III, Ramses II, Tutanhamon, Hammurabi, Mooses ja Taavet, ning iseloomustab nende tegevust.
Mesopotaamia, sumerite linnriigid, leiutised (ratas, potikeder), Hammurabi seadused, eluolu, religioon, kultuurisaavutused.	<ul style="list-style-type: none"> • Selgitab, milline oli vanaaja riiklik korraldus, kirjeldab vanaaja elulaadi ja religiooni Mesopotaamia näitel; • Tunneb vanaaja kultuuri- ja teadussaavutusi: meditsiini, matemaatikat, astronoomiat, kirjandust, kujutavat kunsti, Babüloni rippaedu; teab, et üks esimesi kirjasüsteeme oli kiilkiri • Seletab ja kasutab kontekstis mõistet <i>linnriik</i>, • Teab, kes oli Hammurabi ning iseloomustab tema tegevust.
Iisraeli ja Juuda riik, ainujumala usk, Vana Testament.	<ul style="list-style-type: none"> • Teab, et Iisraelis tekkis monoteistlik religioon; selgitab, mis on Vana Testament; • Teab, kes olid Mooses ja Taavet, ning iseloomustab nende tegevust.

Lõiming pädevuste, läbivate teemade ja teiste õppeainetega:

Pädevused. Analüüsib põhjusi ja tagajärgi ning nendevahelisi seoseid; analüüsib oma teadmisi ja oskusi; teeb koostööd ning arvestab erinevaid arvamusi; mõistab minevikus toimunu seoseid tänapäevaga.

Läbivad teemad. Keskkond ja jätkusuutlik areng; kultuuriline identiteet; tehnoloogia ja innovatsioon; väärtused ja kõlblus; teabekeskkond.

Õppeained. Kunstiõpetus: keraamika, skulptuur, skulptuuride modelleerimine savist, reljeef; arhitektuur: püramiidid, templid. Kirjandus: mütoloogia, piiblilood, erinevate rahvaste müüdid. Tehnoloogiaõpetus: tehnika areng, ratas kui pöördeline leiutis inimkonna ajaloos.

3. Vana-Kreeka – 6. klass

Õppesisu	Õpitulemused
<p>Vanim kõrgkultuur Euroopas.</p> <p>Kreeka loodus ja rahvastik, Kreeta ja Mükeene kultuur</p>	<ul style="list-style-type: none">• Näitab kaardil Kreetat, Kreekat, Balkani poolsaart, Ateenat ja Spartat ning kirjeldab riigi laienemist hellenismi perioodil• Teab, et Vana-Kreeka tsivilisatsioon sai alguse Kreeta-Mükeene kultuurist
<p>Kreeka linnriigid.</p> <p>Ühiskonnakorraldus ja kasvatus Ateenas ning Spartas.</p> <p>Linnriikide nõrgenemine ja alistamine Makedooniale.</p> <p>Aleksander Suure sõjaretk ning maailmariigi tekkimine.</p>	<ul style="list-style-type: none">• Tunneb Vana-Kreeka ühiskonnakorraldust Ateena ja Sparta näitel ning võrdleb neid kirjelduse põhjal• Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>polis, rahvakoosolek, akropol, agora, türann, aristokraatia, demokraatia, kodanik, ori, Trooja sõda, hellenid</i>• Teab, kes olid Perikles ja Aleksander Suur ning iseloomustab nende tegevust
<p>Vana-Kreeka kultuur ja eluolu, kultuur ja religioon Hellase maailma ühendajana, olümpiamängud, religioon ja mütoloogia, Homerose kangelaseepika, ajalookirjutus, Herodotos, teater, kunst, arhitektuur (Ateena akropol), skulptuur, vaasimaal, hellenite igapäevaelu, hellenistlik kultuur, Vana-Kreeka kultuuri tähtsus.</p>	<ul style="list-style-type: none">• Kirjeldab Vana-Kreeka kultuuri ja eluolu iseloomulikke jooni järgmistes valdkondades: kirjandus, teater, religioon, kunst, sport• Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid, <i>eepos, olümpiamängud, teater, tragöödia, komöödia, skulptuur, tähestik</i>• Teab, kes olid Zeus, Herakles, Homeros ja Herodotos ning iseloomustab nende tegevust

Lõiming pädevuste, läbivate teemade ja teiste õppeainetega:

Pädevused. Analüüsib oma teadmisi ja oskusi; teeb koostööd ning arvestab erinevaid arvamusi; mõistab põhjuseid ja tagajärgi ning nendevahelisi seoseid; mõistab minevikus toimunu seoseid tänapäevaga.

Läbivad teemad. Keskkond ja jätkusuutlik areng; kultuuriline identiteet; tehnoloogia ja innovatsioon; väärtused ja kõlblus; tervis ja ohutus.

Õppeained. Kirjandus: teater, teatri võlumaailm, müüdid, eepos. Kehaline kasvatus: olümpiamängud. Kunstiõpetus: skulptuur, skulptuuride modelleerimine savist.

4. Vana-Rooma – 6. klass

Õppesisu	Õpitulemused
Rooma vabariik, ühiskondlik korraldus, Rooma võimu laienemine Vahemere maades. Hannibal, kodusõjad Roomas. Caesar, vabariigi lõpp.	<ul style="list-style-type: none">• Näitab kaardil Apenniini poolsaart, Vahemerd, Roomat• Teab Rooma riigi tekkelugu ning näitab kaardil Rooma riigi territooriumi ja selle laienemist• Selgitab Rooma riigikorda eri aegadel
Rooma vabariik, ühiskondlik korraldus, Rooma võimu laienemine Vahemere maades. Hannibal, kodusõjad Roomas. Caesar, vabariigi lõpp.	<ul style="list-style-type: none">• Näitab kaardil Kartaagot• Selgitab Rooma riigikorda eri aegadel• Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>vabariik, foorum, kapitolium, patriits, plebei, konsul, senat, leegion, kodusõda,, Kartaago, ladina keel</i>• Teab, kes olid Romulus, Hannibal, Caesar, ning iseloomustab nende tegevust
Rooma keisririik, ühiskondlik korraldus. Augustus, Rooma impeerium ja selle	<ul style="list-style-type: none">• Näitab kaardil Konstantinoopolit, Ida-Roomat ja Lääne-Roomat

lõhenemine.	<ul style="list-style-type: none"> • Selgitab Rooma riigikorda eri aegadel • Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>Ida-Rooma, Lääne-Rooma, Konstantinoopol</i> • Teab, kes oli Augustus ning iseloomustab tema tegevust
<p>Vana-Rooma kultuur, rahvas ja eluolu, Rooma kui impeeriumi keskus ja antiikaja suurlinn, kunst ja arhitektuur, avalikud mängud, Rooma õigus.</p> <p>Ristiusu teke, Uus Testament.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Iseloomustab eluolu ja kultuuri Rooma riigis • Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>Colosseum, rahvatribuun, orjandus, amfiteater, gladiaator, kristlus, piibel, Rooma õigus</i> • Teab, kes oli Jeesus Kristus ning iseloomustab tema tegevust

Lõiming pädevuste, läbivate teemade ja teiste õppeainetega:

Pädevused. Analüüsib oma teadmisi ja oskusi; teeb koostööd ning arvestab erinevaid arvamusi.

Läbivad teemad. Keskkond ja jätkusuutlik areng; kultuuriline identiteet; tehnoloogia ja innovatsioon; väärtused ja kõlblus.

Õppeained. Kirjandus: müüdid, piiblilood. Emakeel: kõnekunst. Kunstiõpetus: arhitektuur, skulptuur.

3.3. III kooliaste

3.3.1. Õpitulemused III kooliastme lõpuks

Põhikooli lõpetaja:

- 1) iseloomustab ajaloo põhietappe näidete kaudu;
- 2) mõistab eri ajastute kultuuripanust ning iseloomustab tähtsamaid ajaloosündmusi, isikuid ja kultuurinähtusi;

3) võrdleb ajaloosündmusi ja -nähtusi, leiab sarnasusi ja erinevusi, toob esile põhjusi ja tagajärgi, arutleb märksõnade/küsimuste toel, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda nii suuliselt kui ka kirjalikult;

4) teab Eesti ühiskonna arengujärke ja tähtsamaid ajaloosündmusi, seostab kodukoha, Eesti ja Euroopa ajalugu maailma ajalooga ning saab aru, et ajaloosündmusi võib tõlgendada mitmeti;

5) töötab mitmesuguste ajalooallikatega, kommenteerib ja hindab neid kriitiliselt;

6) otsib, analüüsib ja kasutab ajalooinfot, koostab kava ja mõistekaarti, ajalooreferaati ja lühiuurimust, esitleb seda suuliselt ja kirjalikult ning IKT vahendeid kasutades;

7) töötab kaardiga ja koostab lihtsamaid skeeme;

8) asetab end minevikus elanud inimese olukorda.

3.3.2. Teemad ja orienteeruv tundide maht

Teema	7. klass	8. klass	9. klass
Maailm keskajal 476 - 1492	50	-	-
Maailm varauusajal 1492 - 1600	20	-	-
Maailm 1600 - 1789	-	21	-
Maailm 1789-1850	-	16	
Maailm 1850 - 1918	-	33	-
Maailm kahe maailmasõja vahel 1918 - 1939	-	-	24
Teine maailmasõda 1939 - 1945	-	-	11
Maailm pärast Teist maailmasõda 1945 - 2000	-	-	35

Kokku	70	70	70
--------------	-----------	-----------	-----------

3.3.3. Õppesisu ja õpitulemused 7. klassis

1. Maailm keskajal 476-1492 – 7. klass

Õppesisu	Õpitulemused
Keskaja koht maailma ajaloos, keskaja ühiskonna üldiseloostus. Keskaja periodiseering, ühiskonnakorraldus, läänikord, eluolu ja maailmapilt.	<ul style="list-style-type: none"> • Iseloomustab läänikorda, feodaalset hierarhiat, seisuslikku ühiskonda, naturaalmajandust, talupoegade ja feodaalide elulaadi • Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>senjäär, vasall, feodaal, pärisori</i>
Kirik ja kultuur keskajal, ristiusu õpetuse alused, kiriku osa ühiskonnas, ristisõjad, keskaja ülikoolid ja teadus, romaani ja gooti stiil.	<ul style="list-style-type: none"> • Iseloomustab kiriku osa keskaja ühiskonnas ning kultuuripärandi säilitajana ja maailmapildi kujundajana • Toob esile ristisõdade eesmärgid ja tulemused • Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>paavst, patriarh, piiskop, preester, munk, nunn, romaani stiil, gooti stiil</i>
Frangi riik, Frangi riigi teke, riik Karl Suure ajal, Frangi riigi jagunemine, kolm tuumikala: Itaalia, Prantsusmaa ja Saksamaa.	<ul style="list-style-type: none"> • Iseloomustab Frangi riigi osatähtsust varakeskaegses ühiskonnas ja Frangi riigi jagunemist • Teab, kes oli Karl Suur ning iseloomustab tema tegevust
Araablased. Araabia ühiskond, Muhamed. Islam, araabia kultuur ja selle mõju Euroopale.	<ul style="list-style-type: none"> • Iseloomustab araabia kultuuri ja selle mõju Euroopale, näitab kaardil araablaste vallutusi • Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid,

	<i>koraan, Muhamed, mošee, Meka</i>
Bütsants, Bütsantsi tugevuse põhjused, Justinianus I, Vana-Vene riik.	<ul style="list-style-type: none"> • Teab, kuidas kujunes Bütsantsi riik ning tekkis Vana-Vene riik • Teab, kes oli Justinianus I, ning iseloomustab tema tegevust
Linnad ja kaubandus, linnade teke ja eluolu, hansakaubandus Põhja-Euroopas, tsunftikord, linnade valitsemine	<ul style="list-style-type: none"> • Teab, kuhu tekkisid keskaegsed linnad, iseloomustab keskaegse linna eluolu • Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>raad, tsunft, gild, Hansa Liit</i>
Põhja-Euroopa ja Eesti. Skandinaavia eluviis ja ühiskond, viikingite retked.	<ul style="list-style-type: none"> • Kirjeldab viikingite elu, nimetab ja näitab kaardil nende retkede põhisuundi
Eesti keskajal, eluolu muinasaja lõpus. Muinasmaakonnad, muistne vabadusvõitlus ja ristiusustamine, ühiskonna struktuur. Valitsemine, Liivi Ordu. Linnad.	<ul style="list-style-type: none"> • Nimetab Eesti muinasmaakondi ja suuremaid linnuseid, iseloomustab eestlaste eluolu muinasaja lõpul, Eesti ristiusustamist ja muistset vabadusvõitlust • Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>Mõõgavendade Ordu, Liivi Ordu</i>
Keskaja ühiskond Saksamaa, Inglismaa ja Prantsusmaa näitel. Saksa-Rooma keisririik, parlamendi kujunemine Inglismaal, Prantsusmaa ühendamine, eluolu keskajal	<ul style="list-style-type: none"> • Seletab ja kasutab kontekstis mõistet <i>Inglise parlament</i>

Lõiming pädevuste, läbivate teemade ja teiste õppeainetega:

Pädevused. Mõistab keskaja inimese eluviisi ja väärtushinnanguid; teeb koostööd ning arvestab teisi; analüüsib enda teadmisi ja oskusi; peab lugu erinevate rahvaste traditsioonidest; mõistab ühiskonnas kehtivaid norme ja väärtusi; mõistab erinevate keskkondade reegleid; mõistab keskaegse ühiskonna reegleid ning analüüsib neid; näeb probleeme ja otsib neile lahendusi; analüüsib põhjusi ja tagajärgi.

Läbivad teemad. Keskkond ja jätkusuutlik areng; tervislik eluviis; ühiskonna jätkusuutlik areng.

Õppeained. Kunst: kirik kui sakraalehtis; kaardipildi kujundamine. Geograafia: informatsiooni leidmine kaardilt; araablaste vallutused; viikingite retked; Eesti muinasmaakonnad. Kirjandus: muistne vabadusvõitlus.

2. Maailm varauusajal 1492-1600 – 7. klass

Õppesisu	Õpitulemused
<p>Ühiskond varauusajal, tehnoloogia, uue maailmapildi kujunemine.</p> <p>Tehnoloogia areng, majandussuhted, humanism, kujutav kunst, Leonardo da Vinci.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Teab, kuidas mõjutasid varauusaegset ühiskonda tehnoloogia areng • Seletab ja kasutab kontekstis mõistet <i>humanism</i> • Teab, kes oli Leonardo
<p>Suured maadeavastused.</p> <p>Ameerika avastamine, maadeavastuste tähendus Euroopale ja Euroopa mõju avastatud maades.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Teab, kuidas mõjutasid varauusaegset ühiskonda maadeavastused • Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>maadeavastused, reformatsioon, protestandid, luteri usk, renessanss, humanism</i> • Teab, kes oli Kolumbus, ning iseloomustab tema tegevust
<p>Reformatsioon Saksamaal.</p> <p>Martin Luther.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Teab, kuidas mõjutasid varauusaegset ühiskonda reformatsioon • Seletab ja kasutab kontekstis mõistet <i>maadeavastused</i> • Teab, kes oli Martin Luther, ning iseloomustab tema tegevust
<p>Eesti 16. sajandil, reformatsioon, haldusjaotus ja linnad, Liivi sõja põhjused ja tagajärjed.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Iseloomustab Eesti arengut 16. sajandil, majanduse ja linnade arengut ning reformatsiooni mõju

- Seletab Liivi sõja põhjusi ja tagajärgi

Lõiming pädevuste, läbivate teemade ja teiste õppeainetega:

Pädevused. Oskab võrrelda eri ajastute väärtushinnanguid ning aktseptib neid; mõistab tehnoloogiliste komponentide osa ühiskonna arengus; väärtustab ühiskonnas toimunut ning oskab rakendada teavet õppetöös; mõistab seoseid tänapäeva ja varem toimunu vahel.

Läbivad teemad. Tehnoloogia ja innovatsioon; ühiskonna jätkusuutlik areng.

Õppeained. Kunst: Leonardo da Vinci. Geograafia: maadeavastused; Eesti haldusjaotus 16. sajandil.

3.3.4. Õppesisu ja õpitulemused 8. klassis

1. Maailm 1600-1815 – 8. klass

Õppesisu	Õpitulemused
Uusaja ühiskonna põhijooned Euroopas, absolutismi kujunemine, Louis XIV, valgustusfilosoofia, Inglise kodusõda ja restauratsioon, Inglismaa ja Prantsusmaa, 18. sajandi valgustatud absolutism Preisimaa näitel, Friedrich II.	<ul style="list-style-type: none"> • Iseloomustab valitsemiskorralduse muutusi uusajal: seisuslik riik, absolutism, valgustatud absolutism, parlamentarism • Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>valgustus, restauratsioon, absolutism, parlamentarism</i> • Teab, kes olid Louis XIV ja Voltaire, ning iseloomustab nende tegevust
Eesti Rootsi ja Vene riigi koosseisus, valitsemine, keskväim ja aadli omavalitsus, Balti erikord, Põhjasõda, Peeter I, Eesti talurahvas 17. ja 18. sajandil, muutused majanduses ja poliitikas, vaimuelu (religioon, haridus, kirjasõna).	<ul style="list-style-type: none"> • Teab, mis muutused toimusid Euroopa poliitilisel kaardil Vestfaali rahu tulemusena, ning näitab neid kaardil • Teab, mis muutused toimusid Rootsi ja Vene ajal Eesti võimukorralduses, talurahva elus, hariduses ja kultuuris ning mis olid Põhjasõja tagajärjed Eestile

	<ul style="list-style-type: none"> • Teab, kes oli Peeter I ning iseloomustab tema tegevust
USA iseseisvumine, Iseseisvussõda, USA riiklik korraldus.	<ul style="list-style-type: none"> • Teab, kuidas tekkisid Ameerika Ühendriigid, ja iseloomustab Ameerika Ühendriikide riigikorraldust
Prantsuse revolutsioon ja Napoleoni ajastu. Prantsuse revolutsiooni põhjused ja kulg, Napoleoni reformid, Prantsuse revolutsiooni ja Napoleoni sõdade tähtsus Euroopa ajaloos.	<ul style="list-style-type: none"> • Selgitab Prantsuse revolutsiooni ning Napoleoni reformide põhjusi, tagajärgi ja mõju • Toob esile ühiskonna ümberkorraldamise võimalusi reformide ja revolutsiooni teel ning saab aru, mille poolest need erinevad • Teab, mis muutused toimusid Euroopa poliitilisel kaardil Viini kongressi tulemusena, ning näitab neid kaardil • Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>reform, revolutsioon</i> • Teab, kes olid Napoleon ning iseloomustab tema tegevust
Kultuur: barokk, klassitsism	<ul style="list-style-type: none"> • Iseloomustab baroki ja klassitsismi põhijooni

Lõiming pädevuste, läbivate teemade ja teiste õppeainetega:

Pädevused. Analüüsib oma teadmisi; näeb probleeme ja otsib lahendusi; teeb koostööd ning arvestab teisi; võrdleb erinevate ajastute väärtushinnanguid ning aktsepteerib neid; analüüsib põhjusi ja tagajärgi; mõistab seoseid tänapäeva ja varem toimunu vahel.

Läbivad teemad. Väärtused ja kõlblus – mõtlemise ja argumenteerimis-oskuse arendamine, asjakohase teabe kogumine ning üldistuste tegemine; keskkond ja jätkusuutlik areng; kultuuriline identiteet – omakultuuri väärtustamine, teadlik suhtumine teistesse kultuuridesse; teabekeskond – oskus leida informatsiooni ja seda kriitiliselt hinnata; kodanikualgatus ja ettevõtlikkus.

Õppeained. Kunstiõpetus: Versailles' loss; baroki ja klassitsismi iseloomulikud jooned, näited.
 Geograafia: kaardiõpetus; Läänemere maad. Inglise keel: riiklikud sümbolid. Eesti keel: talurahvakoolid, nõiaprotsessid, rahvaluule.

2. Maailm 1815-1918 – 8. klass

Õppesisu	Õpitulemused
Industriaalühiskonna kujunemine, tööstuslik pööre, vabrikutootmine, linnastumine, industriaalühiskonna sotsiaalne pale, 19. sajandi poliitilised õpetused.	<ul style="list-style-type: none"> • Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid, <i>monopol, linnastumine, liberalism, konservatism, sotsialism</i>
Rahvuslus ja rahvusriigid, rahvusluse kasv Euroopas, rahvusriigi loomine Saksamaa näitel, Saksa keisririik.	<ul style="list-style-type: none"> • Iseloomustab rahvuslikku liikumist Euroopas • Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>rahvusriik, monopol, linnastumine, rahvuslik liikumine, venestamine, autonoomia, Antant, Kolmikliit, liberalism, konservatism, sotsialism</i>
Eesti 19. sajandil ja 20. sajandi algul, Vene impeeriumi äärealade poliitika, talurahvaseadused, rahvuslik ärkamine, selle eeldused, liidrid ja üritused, venestusaeg, 1905. aasta revolutsiooni tagajärjed.	<ul style="list-style-type: none"> • Iseloomustab rahvuslikku liikumist Eestis • Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid, <i>rahvuslik liikumine, venestamine, autonoomia</i>
Esimene maailmasõda, uue jõudude vahekorra kujunemine Euroopas, sõja põhjused, kulg ja tagajärjed, maailmasõja mõju Eestile. Eesti iseseisvumine: autonoomiast Vabadussõjani.	<ul style="list-style-type: none"> • Näitab kaardil Esimeses maailmasõjas osalenud riikide liite • Teab Esimese maailmasõja põhjusi ja tagajärgi • Selgitab Eesti iseseisvumist • Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>Antant, Kolmikliit, liberalism,</i>

	<i>konservatism, sotsialism</i>
Kultuur 19. sajandil ja 20. sajandi algul: eluolu, ajakirjandus, seltsiliikumine.	<ul style="list-style-type: none"> • Iseloomustab 19. sajandi ja 20. sajandi alguse peamisi kultuurisaavutusi

Lõiming pädevuste, läbivate teemade ja teiste õppeainetega:

Pädevused. Analüüsib põhjusi ja tagajärgi; mõistab seoseid tänapäeva ja varem toimunu vahel; mõistab ühiskonnas kehtivaid norme ja väärtusi; teeb koostööd ning arvestab erinevaid seisukohti.

Läbivad teemad. Tehnoloogia ja innovatsioon; väärtused ja kõlblus; keskkond ja jätkusuutlik areng – ühiskonna jätkusuutlik areng; kultuuriline identiteet – rahvusliku ärkamisaja üritused; kodanikualgatus ja ettevõtlikkus – kampaaniad, seltsiliikumine.

Õppeained. Tehnoloogiaõpetus. Kirjandus: elulood, olustikukirjeldus, ilukirjandus, biograafiline inimene sõjas valikute ees, teksti analüüs. Kunstiõpetus: olustik, realism, impressionism.

Muusika: rahvushümnid, rahvuslik muusika, laulupidu. Eesti/vene keel: teksti analüüs, suuline eneseväljendusoskus. Geograafia: Eesti, Euroopa ja maailma kaart. Loodusteadused: teaduse ja tehnika areng.

3.3.5. Õppesisu ja õpitulemused 9. klassis

1. Maailm kahe maailmasõja vahel 1918-1939 – 9. klass

Õppesisu	Õpitulemused
Rahvusvaheline olukord Pariisi rahukonverents. Poliitiline kaart pärast Esimest maailmasõda. Rahvasteliidu tegevus ja mõju. Sõjakollete kujunemine Aasias ja Euroopas. Maailmamajandus Ülemaailmse majanduskriisi põhjused, olemus ja tagajärjed	<ul style="list-style-type: none"> • Näitab kaardil Esimese maailmasõja järel toimunud muutusi (Versailles' süsteem). • Toob esile rahvusvahelise olukorra teravnemise põhjusi 1930. aastail. • Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>Rahvaste Liit, Versailles' süsteem</i>.
Demokraatia ja diktatuurid 1920.–1930. aastail Demokraatia ja diktatuuri põhijooned.	<ul style="list-style-type: none"> • Iseloomustab ning võrdleb demokraatlikku ja diktatuurset

<p>Demokraatia Ameerika Ühendriikide näitel. Autoritarism Itaalia näitel. Totalitarism NSV Liidu ja Saksamaa näitel.</p>	<p>ühiskonda.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>demokraatia, diktatuur, autoritarism, totalitarism, ideoloogia, fašism, kommunism, natsionaalsotsialism, repressioon, parlamentarism.</i> • Teab, kes olid Jossif Stalin, Benito Mussolini, Adolf Hitler, Franklin Delano Roosevelt, ning iseloomustab nende tegevust.
<p>Eesti Vabariik</p> <p>Vabadussõda. Asutav Kogu, maareform ja põhiseadus. Demokraatliku parlamentarismi aastad. Vaikiv ajastu. Majandus. Kultuur ja eluolu. Välispoliitika</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Iseloomustab ning võrdleb Eesti Vabariigi arengut demokraatliku parlamentarismi aastatel ja vaikival ajastul. • Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>vaikiv ajastu, Tartu rahu.</i> • Teab, kes olid Konstantin Päts ja Jaan Tõnisson, ning iseloomustab nende tegevust.
<p>Kultuur ja eluolu kahe maailmasõja vahel</p> <p>Uued kultuurinähtused. Teadus</p> <p>Tehnika areng, aatomiuringud, auto ja lennuk, raadio, kino ja film. Kirjanus ja kunst. Uued propagandavahendid.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Iseloomustab ning võrdleb kultuuri arengut ja eluolu Eesti Vabariigis ning maailmas, nimetab uusi kultuurinähtusi ja tähtsamaid kultuurisaavutusi.

Lõiming pädevuste, läbivate teemade ja teiste õppeainetega:

Pädevused. Mõistab sõjajärgse ja sõjajärgse inimese eluviisi ja väärtushinnanguid; mõistab seoseid tänapäeva ja varem toimunu vahel; näeb probleeme, analüüsib põhjusi ja tagajärgi; mõistab ühiskonnas kehtivaid norme ja väärtusi; võrdleb erinevate ajastute väärtushinnanguid, oskab neid aktsepteerida ning mõista tehnoloogiliste komponentide osa ühiskonna arengus.

Läbivad teemad. Keskkond ja jätkusuutlik areng - ühiskonna jätkusuutlikkus; tehnoloogia ja innovatsioon; tervis ja ohutus - tervislik eluviis.

Õppeained. Geograafia: Euroopa ja maailma poliitiline kaart. Kirjandus: kirjeldused majanduskriisist, sõdadevaheline olustik Eestis ja maailmas. Muusika ja kunst: sõdadevaheline olustik Eestis ja maailmas. Reaalained ja loodusained: muutused igapäevaelus.

2. Teine maailmasõda 1939-1945 – 9. klass

Õppesisu	Õpitulemused
<p>Rahvusvaheline olukord</p> <p>Lääneriikide järeleandmised Saksamaale. München. MRP.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Iseloomustab, milline oli rahvusvaheline olukord Teise maailmasõja eel ja toob esile Teise maailmasõja puhkemise põhjusi. • Seletab ja kasutab kontekstis mõistet <i>MRP</i>.
<p>Sõjategevuse üldiseloomustus</p> <p>Sõja algus ja lõpp. Sõdivad pooled, rinded. Holokaust. ÜRO asutamine</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Teab, millal algas ja lõppes Teine maailmasõda, toob esile Teise maailmasõja tulemused ja tagajärjed. • Teab, mis riigid tegutsesid koostöös Saksamaaga ning mis riikidest moodustus Hitleri-vastane koalitsioon. • Näitab kaardil Teise maailmasõja sõjategevust Idarindel, Läänerindel, Vaiksel ookeanil ja Põhja-Aafrikas ning muudatusi Teise maailmasõja järel. • Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>holokaust</i>, <i>ÜRO</i>.
<p>Eesti Teise maailmasõja ajal</p> <p>Baaside ajastu. Iseseisvuse kaotamine. Juuniküüditamine. Sõjategevus Eesti territooriumil. Nõukogude ja Saksa okupatsioon</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Selgitab MRP ja baaside lepingu tähtsust Eesti ajaloos. • Iseloomustab Eesti Vabariigi iseseisvuse kaotamist. • Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid

	<i>küüditamine, baaside leping, okupatsioon.</i>
--	--

Lõiming pädevuste, läbivate teemade ja teiste õppeainetega:

Pädevused. Mõistab seoseid tänapäeva ja varem toimunu vahel; mõistab sõjaaegse inimese eluviisi ja väärtushinnanguid; peab lugu erinevate rahvaste traditsioonidest ning analüüsib põhjusi ja tagajärgi.

Läbivad teemad. Keskkond ja jätkusuutlik areng - ühiskonna jätkusuutlikkus; tehnoloogia ja innovatsioon.

Õppeained. Geograafia: Euroopa ja maailma poliitiline kaart. Kirjandus: elulood.

3. Maailm pärast Teist maailmasõda 1945-2000 – 9. klass

Õppesisu	Õpitulemused
Külm sõda Külma sõja põhijooned ja avaldumisvormid. Kriisid ja sõjad.	<ul style="list-style-type: none"> • Iseloomustab külma sõja kujunemist ja olemust, toob esile selle avaldumise valdkonnad ning vormid. • Näitab kaardil olulisemaid külma sõja aegseid kriisikoldeid. • Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>külm sõda, kriisikolle, Euroopa Liit, Atlanti Harta, NATO.</i>
Läänemaailm USA ja Saksamaa Liitvabariigi näitel USA ühiskond, sisepoliitika, ühiskondlikud liikumised, välispoliitika. Saksamaa Liitvabariigi majanduse areng. Ida- ja Lääne-Saksamaa suhted.	<ul style="list-style-type: none"> • Iseloomustab tööstusriikide arengut USA ja SLV näitel.
Kommunistlikud riigid Kommunistliku süsteemi teke	<ul style="list-style-type: none"> • Iseloomustab kommunistlikku ühiskonda NSV Liidu näitel. • Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid

<p>NSV Liit, stalinism, sula, stagnatsioon.</p>	<p><i>kollektiviseerimine, industrialiseerimine, plaanimajandus, massirepressioon.</i></p>
<p>Kommunistliku süsteemi lagunemine Perestroika ja glasnost. Mihhail Gorbatšov. Boris Jeltsin. Saksamaa ühinemine</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Toob esile kommunistliku süsteemi kokkuvarisemise põhjused ja tagajärjed. • Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>perestroika, glasnost.</i> • Teab, kes olid Mihhail Gorbatšov ja Boris Jeltsin, ning iseloomustab nende tegevust.
<p>Eesti Nõukogude okupatsiooni all Piiride muutumine. Repressioonid. Kollektiviseerimine. Industrialiseerimine. Poliitiline juhtimine. Kultuur ja eluolu.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Iseloomustab Eesti arengut NSV Liidu koosseisus.
<p>Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamine Laulev revolutsioon. Balti kett. Põhiseadusliku korra taastamine.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Analüüsib Eesti iseseisvuse taastamist ja Eesti Vabariigi arengut. • Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid, <i>Balti kett, laulev revolutsioon.</i> • Teab, kes olid Arnold Rüütel, Lennart Meri, Edgar Savisaar ja Mart Laar, ning iseloomustab nende tegevust.
<p>Maailm 1990. aastatest alates Üldülevaade. Euroopa Liidu laienemine. NATO laienemine. Uued vastasseisud.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Näitab kaardil muutusi maailma poliitilisel kaardil 1990. aastail.
<p>Kultuur ja eluolu 20. sajandi teisel poolel Teaduse ja tehnika areng, aatomiuringud, infotehnoloogia. Massikultuur. Naine ja ühiskondlik elu</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Iseloomustab kultuuri ja eluolu 20. sajandil.

Lõiming pädevuste, läbivate teemade ja teiste õppeainetega:

Pädevused. Mõistab erinevate keskkondade reegleid; analüüsib põhjusi ja tagajärgi; näeb probleeme ning analüüsib põhjusi ja tagajärgi; väärtustab ühiskonnas toimunut; teeb koostööd ning peab lugu erinevate rahvaste traditsioonidest; oskab võrrelda erinevate ajastute väärtushinnanguid, aktseptib neid ning mõistab seoseid tänapäeva ja varem toimunu vahel; mõistab tehnoloogiliste komponentide osa ühiskonna arengus ning oskab rakendada teavet õppetöös.

Läbivad teemad. Keskkond ja jätkusuutlik areng - ühiskonna jätkusuutlikkus; tehnoloogia ja innovatsioon; tervislik eluviis.

Õppeained. Geograafia: Euroopa ja maailma poliitiline kaart. Kirjandus: inimene sõjas, valikute ees, elulaad ja eluolu, elulood. Muusika: elulaad. Kunst: elulaad, ühislaulud. Reaalained ja loodusained: muutused igapäevaelus.

4. ÜHISKONNAÕPETUS

4.1. Üldalused

4.1.1. Õppe- ja kasvatuseesmärgid

Põhikooli ühiskonnaõpetusega taotletakse, et õpilane:

- 1) tunneb huvi ühiskonna probleemide vastu, oskab neid märgata ja uurida ning oma seisukohti ja valikuid põhjendada;
- 2) oskab tulla toime tänapäeva ühiskonnas, lähtudes üldinimlikest väärtustest;
- 3) teab, kuidas osaleda poliitika kujundamises ja teostamises nii kohalikul kui ka Eesti riigi tasandil;
- 4) väärtustab inimõigusi ja demokraatia põhimõtteid, nagu seaduslikkus, vabaduse ja vastutuse seos; arvestab teisi, väärtustab mitmekesisust, panustab ühiskonna jätkusuutlikku arengusse ja sidususse ning seisab vastu kesksete normide rikkumisele; on seaduskuulekas;
- 5) määratleb ennast ühiskonna liikmena, Eesti, Euroopa ja maailmakodanikuna.

4.1.2. Õppeaine kirjeldus

Ühiskonnaõpetusel on oluline koht õpilaste sotsiaalse kompetentsuse kujunemises.

Ühiskonnaõpetus aitab õpilasel kujuneda ettevõtlikuks, ennast teostavaks, kaasinimesi arvestavaks, sotsiaalselt pädevaks ja toimetulevaks ühiskonnaliikmeks. Ühiskonnaõpetuse tunnis omandatud teadmised, oskused ja hoiakud seostuvad tihedalt teistes õppeainetes (ajaloos, geograafias, inimeseõpetuses jt) õpituga, olles aluseks elukestvatele õppele.

Esimeses kooliastmes on ühiskonnaõpetuse teemad lõimitud inimeseõpetuse ainekavva. Teises ja kolmandas kooliastmes õpitakse ühiskonnaõpetust eraldi aina. Põhikooli ühiskonnaõpetus käsitleb kõige üldisemal kujul ühiskonna toimimist, kodaniku seoseid ühiskonna põhivaldkondadega (majandus, poliitika, õigus), ent ka suhteid teiste sotsiaalsete rühmadega. Kodanikuna mõistetakse demokraatliku ühiskonna liiget, kes suhtleb ühiskonna institutsioonidega vastavalt oma huvidele ja võimalustele.

Teises kooliastmes tutvub õpilane oma lähiümbruse sotsiaalsete suhete süsteemiga, keskendudes sotsiaalselt erinevate isiksuste ja rühmade kooseksisteerimisele. Käsitelu keskmes on inimesed meie ümber, kool ning õpilase kodukoht.

Kolmandas kooliastmes lisanduvad Eesti riigi funktsioneerimisega seotud institutsioonid. Riigi valitsemisega tutvudes käsitletakse põhiseaduslikke institutsioone, nagu Riigikogu, valitsus, president, kohus, kohalik omavalitsus, riigikontroll, õiguskantsler.

Kuna osale õpilastest võib haridustee lõppeda põhikooliga, pööratakse enam tähelepanu poliitika avaldumisele igapäevaelus ning kodaniku rollile poliitikatulemite teadliku tarbijana (nt sotsiaalkaitse süsteemi kasutamine, valla/linna elukorralduses kaasaraäkimine, e-teenuste tarbimine jne). Majanduse käsitlemine kolmandas kooliastmes keskendub isiklikule majandamisele (ettevõtlikkus, kutsevalik, tulu tööst, eelarve, tarbimine ja toimetulek), ettevõtlusele (ettevõtte, ressursid, tootlikkus, kasum, konkurents), riigi majanduse reguleerimisele (majanduspoliitika, maksud, maksutulude kasutamine riigi arenguks; õigusrikkumisest tulenev kahju riigi majandusele) ja turumajanduse sotsiaalsetele mõjudele (tarbimisühiskond, tööturu tasakaal, varanduslik kihistumine). Ainet käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seostatult.

Ühiskonnaõpetuse eesmärk on praktiliste ülesannete, probleemide analüüsimise ja ainealaste põhimõistete omandamise kaudu saada tervikpilt ühiskonna toimimisest. Olulisel kohal on igapäevaeluga seonduvate probleemide lahendamine ning asjatundlike otsuste tegemise oskuste omandamine, mis aitab kaasa õpilase toimetulekule ühiskonnas. Nii kujuneb õpilasel tervikpilt ühiskonnast, kus teadvustatakse inimtegevuse ja looduse vastastikust mõju ning väärtustatakse jätkusuutlikku eluviisi. Aine käsitlemisel on oluline koht uurimuslikel õpivõtetel, mille toel

omandavad õpilased probleemide püstitamise, hüpoteeside sõnastamise, töö plaanimise ja korraldamise, kriitilise mõtlemise ning tulemuste tõlgendamise ja esitamise oskused, esitades materjale nii suuliselt kui ka kirjalikult ning kasutades näitlikustamiseks mitmesuguseid visuaalseid vorme. Õppes pööratakse suurt tähelepanu õpilaste õpimotivatsiooni arendamisele. Olulisel kohal on aktiivõppemeetodid, nagu arutelud, juhtumianalüüsid, rollimängud, projektid ja õppekäigud. Olulisel kohal on aine käsitlemise viimine klassiruumist välja ning igal asjakohasel juhul elusituatsioonide kasutamine õpperotsessis (nt demokraatia rakendamine koolis, kodanikualgatus ja vabatahtlik tegevus kodukohas).

Aktiivse kodaniku kontseptsioon käsitleb kodanike kaasatust laiemalt, mitte ainult kui hääletamist valimistel. See avardab ka ühiskonnaõpetuse rakendussuuna võimalusi noorte jaoks, kes pole veel hääleõiguslikud (nt tarbijahariduses, kodanikualgatuses, koolielu korraldamises). Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste väärtushinnangute ja hoiakute kujunemises, nagu ettevõtlikkus, seaduste austamine, töökus, sooline võrdõiguslikkus, kodanikualgatus, sotsiaalne õiglus ja kodanike võrdne kohtlemine, inimõiguste austamine, mõistev suhtumine erinevustesse, tauniv suhtumine eelarvamustesse, säästlik suhtumine keskkonda, lugupidav suhtumine teiste rahvaste ja maade kultuuritraditsioonidesse ning soov neid tundma õppida; oma maa kultuuripärandi väärtustamine; teadvustamine, et kõikjal ei elata ühtviisi hästi jne.

Kogu õppes kasutatakse nüüdisaja tehnoloogilisi vahendeid, sh IKT võimalusi, arvestades kasutatava tarkvara legaalsust, interneti ja IT turvariske ning küberkuritegevust (riigiportaal, e-teenused, omavalitsus- ja riigiasutuste kodulehed, teabepäring, õigusaktid internetis). Nii omandab õpilane teabe ja tehnoloogia kasutamise oskuse, mille vajadus tänapäeva maailmas pidevalt kasvab.

4.1.3. Õppetegevus

Õppetegevust kavandades ja korraldades:

- 1) lähtutakse õppekava alusväärtustest, üldpädevustest, õppeaine eesmärkidest, õppesisust ja oodatavatest õpitulemustest ning toetatakse lõimingut teiste õppeainete ja läbivate teemadega;
- 2) taotletakse, et õpilase õpikoormus (sh kodutööde maht) on mõõdukas, jaotub õppeaasta ulatuses ühtlaselt ning jätab õpilasele piisavalt aega puhata ja huvitegevustega tegelda;
- 3) võimaldatakse õppida individuaalselt ja üheskoos teistega (iseseisvad, paaris- ja rühmatööd), et toetada õpilaste kujunemist aktiivseteks ning iseseisvateks õppijateks;

- 4) kasutatakse diferentseeritud õppeülesandeid, mille sisu ja raskusaste toetavad individualiseeritud käsitlust ning suurendavad õpimotivatsiooni;
- 5) rakendatakse nüüdisaegseid info- ja kommunikatsioonitehnoloogiatel põhinevaid õpikeskkondi ning õppematerjale ja -vahendeid;
- 6) laiendatakse õpikeskkonda: arvutiklass, raamatukogu, kohaliku omavalitsuse ja riigiasutused, ettevõtted, mittetulundusühingud, arhiivid, näitused, muuseumid.

II kooliastme spetsiifilised õppetegevused. Kasutatakse erinevaid õppemeetodeid, sh aktiivõpet: rollimängud, arutelud, ühistegevus ja vabatahtlik töö; õpimapi ja uurimistöo koostamine (küsitluse läbiviimine, viitamisreeglitega tutvumine, töö esitlemine jms); infootsing teabeallikatest, allikate kasutamine (nt temaatiline tekst, statistika, dokument, kaart jne); töölehtede täitmine, loovtöö kirjutamine; juhtumianalüüs; praktilised tööd: klassielu reeglite, päevaplaani ja isikliku eelarve koostamine jne; õppekäigud.

III kooliastme spetsiifilised õppetegevused. Kasutatakse erinevaid õppemeetodeid, sh aktiivõpet: rollimäng, arutelu, diskussioon, väitlus, ajurünnak; ühistegevus ja vabatahtlik töö, projektõpe (nt heategevusprojektid); referaadi, uurimistöo, aramusloo, õpimapi koostamine (viitamisreeglitega tutvumine, töö esitlemine); temaatilised mängud, nt tarbijakaitse; infootsing teabeallikatest ja andmete töötlemine ning esitamine IKT võimalusi kasutades; statistika, allikate, sh juriidiliste tekstide ja kaardi analüüs; töölehtede täitmine; reklaami, teemakohaste filmide jms kriitiline analüüs; juhtumianalüüs; dokumendiplankide täitmine jne; õppekäigud.

4.1.4. Hindamine

Hindamisel lähtutakse vastavatest põhikooli riikliku õppekava üldosa sätetest. Hinnatakse nii õpilase teadmisi ja nende rakendamise oskust kui ka üldpädevuste saavutatust, sh õpioskusi suuliste vastuste (esituste), kirjalike ja/või praktiliste tööde ning praktiliste tegevuste alusel. Aineteadmiste ja -oskuste kõrval antakse hinnanguid ka väärtuselistes ning hoiakulistes küsimustes. Väärtuste ja hoiakute hindamist võimaldavad rollimängud, juhtumianalüüsid ning rühmatöö. Hinnanguid andes ja numbriliselt hinnates võetakse aluseks ainekavaga määratud õpitulemused.

Hindamismeetodite valikul arvestatakse õpilaste vanuselisi iseärasusi, individuaalseid võimeid ning valmisolekut ühe või teise tegevusega toime tulla.

Õpitulemuste kontrollimise vormid on mitmekesised ja vastavuses õpitulemustega. Aine pakub rohkesti võimalusi mitmekesiseks tööks erinevate allikatega (pildid, skeemid, tabelid, tekstid). Vanuseastmele vastavalt võib lihtsamaid ülesandeid anda mõne fakti või näite leidmiseks ning hinnata ülesande täitmise põhjalikkust ja täpsust. Praktiliste tööde puhul ei hinnata mitte ainult tulemust, vaid ka protsessi käiku. Kirjalikke ülesandeid hinnates arvestatakse eelkõige töö sisu, kuid parandatakse ka õigekirjavead, mida hindamisel ei arvestata. Õpitulemuste hindamisel kasutatakse sõnalisi hinnanguid ja numbrilisi hindeid. Õpilane peab teadma, mida ja millal hinnatakse, milliseid hindamisvahendeid kasutatakse ja millised on hindamise kriteeriumid.

II kooliastme spetsiifilised hindamise vormid ja põhimõtted. Kokkuvõtvaks hindamiseks sobivad arvamislugu ja juhtumianalüüs, dokumendi, kaardi tundmine, avatud ja etteantud vastustega ülesanded, mõiste ja selgituse kokkuviiimine, teabe tõlkimine teise vormi (graafikust tabelisse vms), info leidmine, kasutamine ja rühmitamine. Selles vanuseastmes on eriti oluline, et arutlusoskust kujundavaid ja kontrollivaid ülesandeid koostades järgitaks jõukohasuse põhimõtet. Alustada tuleks lihtsamatest ülesannetest, kus õpilasele on lahendamiseks antud märksõnad, ülesande mõistmist ja lahendamist toetav selgitus ning täpne juhend.

III kooliastme spetsiifilised hindamise vormid ja põhimõtted. Kokkuvõtvaks hindamiseks sobivad probleemküsimuste avamine, arvamislugu, uurimus ja juhtumianalüüs, dokumendi, statistiliste andmete ja karikatuuri analüüs, kaardi tundmine, avatud ja etteantud vastustega ülesanded: mõiste ja selgituse kokkuviiimine, teabe tõlkimine teise vormi (graafikust tabelisse vms), info rühmitamine. Praktiliste tööde puhul hinnatakse töö planeerimise, teostamise, tulemuste tõlgendamise, järelduste tegemise, põhjendamise ning tulemuste esitamise oskust.

4.1.5. Füüsiline õpikeskkond

1. Valdava osa õpet korraldatakse klassis, kus saab rühmatöö tegemiseks mööblit ümber paigutada, on internetiühendus ning audiovisuaalse materjali kasutamise võimalus. Õppe sidumiseks igapäevaeluga võimaldatakse õpet väljaspool klassi.
2. Klassiruumis on võimalik kasutada Eesti Vabariigi põhiseadust, ÜRO inimõiguste ülddeklaratsiooni ning ÜRO lapse õiguste konventsiooni.
3. Võimalik on kasutada ainekava eesmärgi toetavaid õppematerjale (kontuur- ja seinakaardid, auvised, erialased teatmeteosed, ajalehed ja ajakirjad ning statistilised ja metoodilised materjalid).

4.1.6. Teemad ja orienteeruv tundide maht

Teema	6. klass	9. klass
Sotsiaalsed suhted	13	
Demokraatia	11	
Too ja tarbimine	5	
Meedia ja teave	6	
Uhiskond ja sotsiaalsed suhted		20
Riik ja valitsemine		29
Kodanikuuuhiskond		4
Majandus		17
Kokku	35	70

4.2. II kooliaste

4.2.1. Õpitulemused II kooliastme lõpuks

6. klassi lõpetaja:

- 1) on viisakas, sõbralik, väarikas, vastutustundlik, töökas, täpne ja aus;
- 2) teab ja väärtustab demokraatia põhimõtteid;
- 3) mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; märkab probleeme koolis, toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat;
- 4) loetleb Eesti riigi valitsemise põhilisi institutsioone ja kirjeldab nende ülesandeid (kohalik omavalitsus, Riigikogu, Vabariigi Valitsus, Vabariigi President, kohus);
- 5) teab, mis on põhiseadus ja teised seadused, miks seadusi tuleb täita; teab, mis on lapse õigused ja vastutus;

6) selgitab näidetega, mis on kodanikuühendus, kodanikualgatus ja vabatahtlik töö; põhjendab vabatahtliku töö vajalikkust ning pakub abi abivajajatele; tunneb ära ebaõigluse ja oskab sellele vastu seista;

7) mõistab inimeste iseärasusi, teab, et inimesed erinevad rahvuse, soo, vaimse ja füüsilise suutlikkuse ning vaadete ja usutunnistuste poolest; on salliv erinevuste suhtes ja valmis koostööks, oskab vältida ja lahendada konflikte;

8) toob näiteid ühiskonna toimimiseks ja arenguks vajalikest elukutsetest ja ettevõtetest ning väärtustab töötamist kui peamist elatusallikat; tunneb oma õigusi ja vastutust omanikuna ja tarbijana;

9) oskab leida teavet oma eesmärkide ja huvide tarbeks ning seda kriitiliselt hinnata; esitab oma teadmisi ja seisukohti selgelt ja veenvalt ning suudab neid põhjendada; loob, kasutab ja jagab infot ning väärtustab enda ja teiste autorite tööd;

10) teab, et tal on õigus saada abi, ning oskab leida abi ettetulevates elusituatsioonides.

4.2.2. Õpitulemused ja õppesisu 6. klassis

I. Sotsiaalsed suhted

1. Inimesed meie ümber, kogukonnad. Euroopa riigid ja rahvad, sallivus – 6. klass

Õppesisu	Õpitulemused
Eestis ja õpilase kodukohas elavad rahvarühmad (sotsiaalsed, rahvuslikud, religioossed jm).	<ul style="list-style-type: none">• Seletab oma sõnadega ning kasutab kontekstis mõistet <i>rahvus</i>• Nimetab Eestis ja kodukohas elavaid rahvarühmi ning kirjeldab nende eluolu ja kultuuritraditsioone• Nimetab Eestis esindatud peamisi usundeid ja kirjeldab nende kombeid
Sooline võrdõiguslikkus.	<ul style="list-style-type: none">• Seletab oma sõnadega ning kasutab kontekstis mõisteid <i>võrdõiguslikkus</i> ja <i>sallivus</i>• Toob näiteid naiste ja meeste võrdsete

	<p>õiguste ja nende rikkumise kohta Eestis</p> <ul style="list-style-type: none"> • Suhtub sallivalt erinevustesse
Pere ja suguvõsa. Naabruskond maal ja linnas. Sõpruskond. Koolipere.	<ul style="list-style-type: none"> • Teab ja hoiab kogukonna traditsioone
Euroopa riigid, Eesti naaberriigid.	<ul style="list-style-type: none"> • Seletab oma sõnadega ning kasutab kontekstis mõistet <i>riik</i> • Teab, mis on isikutunnistus ja reisidokumendid (pass, isikutunnistus) • Nimetab ja näitab kaardil Eesti naaberriike ning toob näiteid, kuidas muu maailm mõjutab elu Eestis

2. Vabatahtlik tegevus: kodanikuühendused ja –algatus, koostöö – 6. klass

Õppesisu	Õpitulemused
Kodukohas tegutsevate seltside, klubide ja ühenduste tegevus.	<ul style="list-style-type: none"> • Seletab oma sõnadega ja kasutab kontekstis mõisteid <i>kodanikuühendus</i>, <i>kodanikualgatus</i>, <i>vabatahtlik tegevus</i> • Nimetab kodukohas tegutsevaid seltsi, klubisid ja ühendusi ning kirjeldab nende tegevust
Noorteorganisatsioonid.	<ul style="list-style-type: none"> • Nimetab kodukohas ja koolis tegutsevaid noorteorganisatsioone ning kirjeldab nende tegevust
Eakohased kodanikualgatused võimalused.	<ul style="list-style-type: none"> • Teab kodukoha kodanikualgatusi ning algatab neid ja osaleb neis võimaluse korral
Koostöö ja ühistegevus,	<ul style="list-style-type: none"> • Toob näiteid vabatahtliku töö

kommunikatsioonivõimalused.	kasulikkuse kohta; märkab probleeme ja pakub vajajatele abi
-----------------------------	---

II. Demokraatia

3. Demokraatia põhimõtted ja selle toimimine – 6. klass

Õppesisu	Õpitulemused
Rahva osalemine ühiskonna valitsemises.	<ul style="list-style-type: none"> • Seletab oma sõnadega ja kasutab kontekstis mõistet <i>demokraatia</i> • Iseloomustab ja väärtustab demokraatia põhimõtteid (arvamuste mitmekesisus ja sõnavabadus, osalus aruteludes ja otsustamises, õigus valida ja saada valitud)
Võimude lahusus. Riigikogu, Vabariigi Valitsus, Vabariigi President, kohus.	<ul style="list-style-type: none"> • Teab, et Eesti on demokraatlik vabariik, nimetab Vabariigi Valitsuse, Riigikogu ja Vabariigi Presidendi peamisi ülesandeid
Kohalik omavalitsus.	<ul style="list-style-type: none"> • Teab, mis on kohalik omavalitsus, toob näiteid oma valla/linna omavalitsuse tegevuse kohta
Seaduse ülimuslikkus, seadus kui regulatsioon.	<ul style="list-style-type: none"> • Seletab oma sõnadega ja kasutab kontekstis mõistet <i>seadus</i> • Teab, et kõik on võrdsed seaduse ees ja peavad seadusi täitma, toob näiteid seaduskuuleka käitumise kohta
Peamised inimõigused (õigus elada, õigus vabadusele ja inimväärikusele jne).	<ul style="list-style-type: none"> • Seletab oma sõnadega ja kasutab kontekstis mõistet <i>seadus</i> • Nimetab ja austab inimõigusi

4. Koolidemokraatia; lapse õigused ja võimalused osaleda poliitikas – 6. klass

Õppesisu	Õpitulemused
Õpilasmavalitsus, õpilaste osalemine koolielu korraldamises ja õpilasesinduses.	<ul style="list-style-type: none">• Kirjeldab demokraatia põhimõtete toimimist koolis• Märkab ja arvestab erinevaid huve ja võimalusi ning on valmis koostööks ja kokkulepeteks; oskab otsida ja pakkuda abi probleemide lahendamisel
Kooli sisekord (kodukord).	<ul style="list-style-type: none">• Toetab oma suhtumise ja tegutsemisega koolidemokraatiat
Lapse õigused (õigus haridusele, õigus vanemlikule hoolitsusele jne). Õiguste, kohustuste ja vastutuse tasakaal.	<ul style="list-style-type: none">• Tunneb ÜRO lapse õiguste konventsiooni põhimõtteid, nimetab lapse õigusi, tunneb õiguste ja vastutuse tasakaalu

5. Töö ja tarbimine – 6. klass

Õppesisu	Õpitulemused
Aja ja kulutuste planeerimine ning raha kasutamine, laenamine ja säästmine.	<ul style="list-style-type: none">• Teeb vahet vajadustel, soovidel ja võimalustel• Teab, kuidas raha teenitakse ja millest koosneb pere eelarve; oskab kulutusi tähtsuse järjekorda seada, koostada eelarvet oma taskuraha piires ning oma aega planeerida• Teab internetipanga ja pangakaardi (PIN-koodi) turvalise kasutamise reegleid

Elukutsed - teadmised ja oskused. Elukestev õpe. Elukutsed ja ettevõtted kodukohas. Töökultuur ja tööeetika.	<ul style="list-style-type: none"> • Iseloomustab, milliseid isiksuse omadusi, teadmisi ja oskusi eeldavad erinevad elukutsed • Selgitab erinevate elukutsete vajalikkust ühiskonnale
Teadlik, säästev tarbimine.	<ul style="list-style-type: none"> • Oskab tarbijana märgata ja mõista tooteinfot ja tunneb tarbija õigusi

6. Meedia ja teave – 6. klass

Õppesisu	Õpitulemused
Raamatukogu, internet.	<ul style="list-style-type: none"> • Oskab leida teavet oma eesmärkide ja huvide tarbeks, sh kasutab indekseid, sõnastikke, otsingumootoreid ning entsüklopeediat • Tunneb interneti võimalusi, kasutamise ohtusid ja informatsioonilise enesemääramise võimalusi
Ajalehed, ajakirjad, raadio, televisioon, meediakanalite integratsioon.	<ul style="list-style-type: none"> • Mõistab, et reklaami taga on müügiedu taotlus
Teadlik infotarbimine ja -edastamine.	<ul style="list-style-type: none"> • Oskab eristada fakti ja arvamust • Oskab oma teadmisi ja seisukohti esitada; loob, kasutab ning jagab infot
Autoriõiguste kaitse.	<ul style="list-style-type: none"> • Väärtustab teiste autorite ja enda tehtud tööd; viitab teiste autorite loomingule; tunneb autorina vastutust oma teose eest, teadvustab autoriõiguste kaitsega

4.3. III kooliaste

4.3.1. Õpitulemused III kooliastme lõpuks

Põhikooli lõpetaja:

- 1) tunneb demokraatia toimimise põhimõtteid ning toob näiteid nende rakendamise kohta; toimib demokraatia põhimõtteid arvestades; on orienteeritud enesearendamisele;
- 2) määratleb ja tunnetab end oma kogukonna ja Eesti ühiskonna liikmena; on valmis toimima vastutustundliku kodanikuna Eesti Vabariigis, Euroopa Liidus ning maailmas;
- 3) tunneb ja järgib inimõigusi, märkab nende rikkumist ning tegutseb inimõiguste kaitsel; tunnustab erinevaid inimrühmi võrdselt väärtuslikuna ning käitub sallivalt;
- 4) tunneb Eesti riigi põhiseadust ja ülesehitust ning halduskorraldust; oskab suhelda riigi- ja omavalitsusasutustega; oskab leida ja kasutada vajalikku õigusakti; järgib seadusi; kasutab kodanikuühiskonna tegutsemisvõimalusi; selgitab näidete kaudu vabaaühenduste toimimise põhimõtteid ja eesmärke;
- 5) tunneb Euroopa Liidu ülesehitust, väärtusi ning nimetab liikmesriike; nimetab teisi rahvusvahelisi organisatsioone ja selgitab nende tegevuse eesmärke;
- 6) selgitab tänapäeva turumajanduse põhimõtteid, üksikisiku, ettevõtja ja riigi rolli majanduses; mõistab riigi ja turu vahet, teab, mis on avalik ja erasektor; tunneb maksustamise eesmärke ning üksikisiku õigusi ja kohustusi seoses maksudega;
- 7) hindab oma võimalusi, õigusi ning vastutust ettevõtjana ja tööturu osalisena, kavandab oma karjääri, teeb otsuseid enda suutlikkust ja ressursse adekvaatselt analüüsides ning tegevuse tagajärgi prognoosides;
- 8) hindab ressursside piisavust ning tarbib säästlikult; tunneb oma õigusi ja vastutust tarbijana;
- 9) analüüsib kriitiliselt infokeskkonda, arvestades autoriõiguste kaitsel; oskab leida vajalikku teavet ja vahendeid; kasutab lihtsamaid uurimismeetodeid;
- 10) teab, mis on üleilmastumine ja toob näiteid üleilmastumise mõjudest majandusele, kultuurile, keskkonnale jne.

4.3.2. Õpitulemused ja õppesisu 9. klassis

I. Ühiskond ja sotsiaalsed suhted

1. Meedia ja teave – 9. klass

Õppesisu	Õpitulemused
Ajakirjanduse roll ühiskonnas: informeerimine, tähelepanu juhtimine probleemidele, avaliku arvamuse kujundamine, meelelahutus jne.	<ul style="list-style-type: none">• Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>avalik arvamus</i>, <i>ajakirjandusvabadus</i>• Mõistab ajakirjanduses käsitletavaid probleeme; kasutab lihtsamaid uurimismeetodeid probleemide kirjeldamiseks
Teabe tõlgendamine ja kriitiline analüüs; fakti ja arvamuse eristamine.	<ul style="list-style-type: none">• Orienteerub infokeskkonnas, suudab infot kriitiliselt hinnata ja kasutada
Kommunikatsioonieetika, avaliku ja eraelu piir; suhtlemiskultuur.	<ul style="list-style-type: none">• Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>avalik elu</i>, <i>eraelu</i>, <i>ajakirjanduseetika</i>
Turunduskommunikatsioon, selle funktsioon ja liigid: valimisreklaam, sotsiaalreklaam, kommerts-reklaam jne. Meediamajanduse põhitõed (sisu ja reklaami vahekord, tulud ja kulud meedias).	<ul style="list-style-type: none">• Teab ja oskab kasutada kontekstis mõistet, <i>reklaam</i>• Orienteerub infokeskkonnas, suudab infot kriitiliselt hinnata ja kasutada
Autoriõigused ja -vastutus, teoste kasutamine: viitamine, tsiteerimine, üles- ja allalaadimine. Plagieerimine.	<ul style="list-style-type: none">• Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>autoriõigus</i>, <i>autorivastutus</i> ja <i>plagiaat</i>• Tunneb ja austab autori õigusi ning vastutust; viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt

Ühiskonna sotsiaalne struktuur – 9. klass

Õppesisu	Õpitulemused
Sotsiaalsed rühmad ühiskonnas: soolised, ealised, rahvuslikud, usulised, varanduslikud, regionaalsed jm.	<ul style="list-style-type: none"> • Teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid <i>sotsiaalsed erinevused, identiteet</i> • Märkab erinevusi sotsiaalsete rühmade vahel ja mõistab nende põhjusi • Väärtustab soolist võrdõiguslikkust
Sotsiaalne kihistumine ja selle põhjused. Sotsiaalne sidusus. Sotsiaalne tõrjutus.	<ul style="list-style-type: none"> • Teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid <i>sotsiaalne kihistumine, sotsiaalne sidusus, sotsiaalne tõrjutus</i> • Väärtustab sotsiaalset sidusust
Sotsiaalne õigus ja võrdõiguslikkus. Solidaarsus.	<ul style="list-style-type: none"> • Väärtustab sotsiaalset õiglust
Väärtused ja identiteedid. Mitmekultuuriline ühiskond ja selle võimalused ning probleemid.	<ul style="list-style-type: none"> • Teab ja oskab kontekstis kasutada mõistet <i>mitmekultuurilisus</i> • Mõistab kultuuride erinevusi ja oskab suhelda teiste kultuuride esindajatega

Ühiskonna institutsionaalne struktuur - avalik sektor, erasektor, kolmas sektor – 9. klass

Õppesisu	Õpitulemused
Avalik sektor ja selle institutsioonid (riigiasutused, kohalik omavalitsus, avalik-õiguslikud asutused).	<ul style="list-style-type: none"> • Teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid <i>avalik sektor, riigiasutus, avalik-õiguslik asutus</i> • Selgitab ühiskonna sektorite (avaliku sektori) spetsiifikat ja rolli ühiskonnas
Erasektor kui kasumile suunatud sektor.	<ul style="list-style-type: none"> • Teab ja oskab kontekstis kasutada

<p>Kolmas sektor kui mittetulundussektor.</p> <p>Sihtasutused, heategevus, vabatahtlik töö, kodanikualgatused.</p>	<p>mõisteid <i>erasektor, eraettevõtte</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Selgitab ühiskonna sektorite (erasektori) spetsiifikat ja rolli ühiskonnas • Teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid <i>mittetulundussektor, sihtasutus</i> • Teab sotsiaalse ettevõtluse ja vabatahtliku töö võimalusi
--	---

Ühiskonnaliikmete õigused – 9. klass

Õppesisu	Õpitulemused
<p>Inimõigused meie igapäevaelus, riigi ja üksikisiku roll nende tagamisel.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Teab ja oskab kasutada kontekstis mõistet <i>inimõigused</i> • Tunneb inimõigusi märkab nende rikkumist (sh vägivald, kuritarvitamine, inimkaubandus jm)
<p>Põhiõigused; sotsiaal-majanduslikud, poliitilised ja kultuurilised õigused.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>põhiõigused, sotsiaalmajanduslikud õigused, poliitilised õigused, kultuurilised õigused</i>
<p>Lapse õigused, kohustused ja vastutus.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Tunneb lastekaitse põhimõtteid, tunneb õiguste ja kohustuste, vabaduse ja vastutuse seost
<p>Lastekaitse rahvusvahelised probleemid. Inimkaubandus, tööorjus, seksuaalne eksploatatsioon jm. UNICEFi tegevus.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Tunneb riske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust otsida abi

II. Riik ja valitsemine

Demokraatia – 9. klass

Õppesisu	Õpitulemused
Demokraatliku ja mittedemokraatliku ühiskonna erinevused.	<ul style="list-style-type: none">• Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>demokraatia, autokraatia, totalitarism, võimude lahusus ja tasakaal</i>• Oskab vahet teha demokraatial ja autokraatial, tunneb ja selgitab demokraatliku, autoritaarse ja totalitaarse ühiskonna põhijooni ja annab neile hinnangu
Demokraatliku valitsemise põhijooned: võimuorganite valitavus ja aruandlus, võimude lahusus ja tasakaal.	<ul style="list-style-type: none">• Selgitab demokraatia põhimõtteid ning nende rakendamist riigivalitsemises
Õigusriik. Kodanikuvabadused ja -õigused.	<ul style="list-style-type: none">• Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>õigusriik, kodanikuõigused, kodanikuvabadused, kodanikuühiskond, kodanikualgatus</i>• Selgitab õigusriigi toimimise põhimõtteid• Väärtustab demokraatlikke vabadusi ja tunneb demokraatlikus ühiskonnas kehtivaid reegleid (nt pluralismi, kaasamist, vähemusega arvestamist, igäühe võrdsust seaduse ees); äitub demokraatia põhimõtete järgi

Eesti valitsemiskord – 9. klass

Õppesisu	Õpitulemused
<p>Põhiseadus.</p> <p>Põhiseaduslikud institutsioonid.</p> <p>Riigikogu koosseis ja ülesanded.</p> <p>Valitsuse moodustamine ja ülesanded.</p> <p>Vabariigi President.</p> <p>Kontrollorganid: õiguskantsler, riigikontroll.</p> <p>Kohus.</p> <p>Kohalik omavalitsus.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>põhiseadus, põhiseaduslik institutsioon, põhiseaduslikud õigused, seadusandlik võim, opositsioon, koalitsioon, täidesaatev võim, president, õiguskantsler, riigikontroll, kohalik omavalitsus (KOV), kohus</i> • Tunneb ja oskab kasutada Eesti Vabariigi põhiseadust ning iseloomustab Eesti riigi poliitilist ja halduskorraldust (kaart) • Suhtleb riigi- ja omavalitsusasutustega, sh riigi- ja • omavalitsusasutuste portaale kasutades
<p>Õigussüsteem: Eesti kohtusüsteem.</p> <p>Õigusaktide kasutamine.</p> <p>Alaealiste õiguslik vastutus.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Teab ja oskab kasutada kontekstis mõistet <i>õigusakt</i> • Mõistab seaduste järgimise vajadust ja seaduste eiramise tagajärgi ning teab, kuhu oma õiguste kaitseks pöörduda. Oskab leida vajalikku õigusakti, kasutada elektroonilist Riigi Teatajat (eRT)
<p>Kodakondsus.</p> <p>Eesti kodakondsuse saamise tingimused.</p> <p>Kodanikuõigused ja -kohustused.</p> <p>Euroopa Liidu liikmesriikide kodanikud, kodakondsuseta isikud ning kolmandate riikide kodanikud, nende õigused ja kohustused</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>kodakondsus, kodanik, alaline elanik</i> • Tunneb kodanikuõigusi ja -kohustusi; väärtustab Eesti Vabariigi ja Euroopa Liidu kodakondsust

Eestis.	
Erakonnad. Erakonna ülesanded demokraatlikus riigis. Eesti parlamendierakonnad.	<ul style="list-style-type: none"> • Teab ja oskab kasutada kontekstis mõistet <i>erakond</i>
Valimised. Valimiste üldine protseduur. Kandidaadid ehk valitavad ja hääletajad ehk valijad; nende rollid. Valimiskampaania. Teadlik hääletamine.	<ul style="list-style-type: none"> • Teab ja oskab kasutada kontekstis mõistet <i>valimised</i> • Selgitab valimiste üldiseid põhimõtteid, kujundab oma põhjendatud seisukoha valijana
Eesti Euroopa Liidu liikmena. Eesti rahvusvahelistes organisatsioonides.	<ul style="list-style-type: none"> • Teab peamisi rahvusvahelisi organisatsioone, mille liige Eesti on; nimetab Eesti parlamendi-erakondi; teab Euroopa Liidu liikmesusest tulenevaid õigusi, võimalusi ja kohustusi

III. Kodanikuühiskond – 9. klass

Õppesisu	Õpitulemused
Kodanikuühiskonna olemus ja põhijooned. Vabaühendused ja MTÜd. Kirik ja usuühendused.	<ul style="list-style-type: none"> • Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>kodanikuühiskond</i>, <i>vabaühendus</i> • Mõistab kodanikuühiskonna ja vabaühenduste toimimise põhimõtteid ja eesmärgi; iseloomustab kodanikuühiskonna rolli demokraatia tagamisel
Kodanikuosalus ja kodanikualgatus. Kodanikuajakirjandus. Vabatahtlik tegevus, kaasatus ühendustesse ja organisatsioonidesse.	<ul style="list-style-type: none"> • Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>kodanikuosalus</i>, <i>kodanikualgatus</i>

<p>Noorte osalusvõimalused. Õpilasomavalitsus ja õpilasorganisatsioonid. Noorteprojektid.</p> <p>Käitumine kriisioludes.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Oskab kasutada tegutsemisvõimalusi kodanikuühiskonnas; analüüsib probleeme ning pakub lahendusi • Algatab ja toetab koostööd ühiste eesmärkide püstitamisel ja elluviimisel
--	--

IV. Majandus – 9. klass

Õppesisu	Õpitulemused
<p>Turumajanduse põhijooned. Nõudmine ja pakkumine. Konkurents. Tootlikkus ja kasum. Ettevõtluse vormid: AS, OÜ, FIE.</p> <p>Ettevõtluse roll ühiskonnas. Ressursside jagunemine maailmas.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>turumajandus, turg ja turusuhted, nõudmine, pakkumine, konkurents, tootlikkus, kasum</i> • Iseloomustab tänapäeva turumajanduse põhimõtteid, ettevõtluse ja riigi rolli majanduses;
<p>Riigi roll majanduses: planeerimine ja regulatsioon. Riigieelarve. Maksud, maksustamise põhimõtted. Tulude ümberjagamine. Ühishüved ja sotsiaalne turvalisus. Aus maksumaksmine. Sotsiaaltoetused ja sotsiaalkindlustus.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>riigieelarve, riiklikud ja kohalikud maksud, ühishüve, sotsiaalne turvalisus, vaesus, sotsiaalkindlustus, sotsiaaltoetus</i> • Selgitab maksustamise eesmärgi, teab Eestis kehtivaid makse, üksikisiku õigusi ja kohustusi seoses maksudega • Tunneb eelarve koostamise põhimõtteid
<p>Tööturg. Tööturu mõiste. Tööandja ja töövõtja rollid töösuhetes. Tööõigus.</p> <p>Hõivepoliitika, tööturu meetmed tööandjatele ja töötajatele. Erinevast soost, erineva haridustaseme ning töö- ja erialase</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Teab ja oskab kasutada kontekstis mõistet <i>tööturg</i> • Tunneb erineva haridusega inimeste võimalusi tööturul; teab, mida tähendab olla omanik, ettevõtja, tööandja,

<p>ettevalmistusega inimesed tööturul.</p>	<p>töövõtja, töötu</p> <ul style="list-style-type: none"> • Analüüsib ja hindab oma huve, võimeid ja võimalusi edasiõppimise ja karjääri planeerimisel
<p>Isiklik majanduslik toimetulek. Eesmärkide püstitamine ja ressursside hindamine. Palk ja palgaläbirääkimised.</p> <p>Isiklik eelarve. Elukestva õppe tähtsus pikaajalises toimetulekus. Säästmine ja investeerimine. Laenamine. Tarbijakäitumine, säästlik ja õiglane tarbimine. Tarbijakaitse kaupade ja teenuste turul. Tootemärgistused. Isiklik ettevõtlus.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>bruto- ja netopalk, laen, investering, tarbijakaitse</i> • Oskab arvutada netopalka • Tunneb oma õigusi ja vastutust tarbijana ning tarbib säästlikult